

KNEITER Leidraad

Versie 1.1 – Juli 2021

DECISIO

Inhoudsopgave

Introductie	2
Stap 1 – Vaststellen van onderzoeksgebied	6
Stap 2 – Vaststellen van onderzoeksperiode	6
Stap 3 – Vaststellen van onderzoeksobject	6
Stap 4 – Belang of meerwaarde?	7
Stap 5 – Vaststellen van relevante bestedingen	9
Stap 6 – Wel of geen berekening indirecte economische impacts?	11
Stap 7 – Keuze van impactmodel: Multipliermodel of IO-model?.....	12
Stap 8a – Selecteren/creëren van multiplier	16
Stap 8B – Selecteren/Creëren van I/O-tabel	16
Stap 9 – Toepassen van het multipliermodel of I/O model	17
Aandachtspunten m.b.t. gebruikte bronnen	20
Definitielijst	32

Introductie

Eén van de belangrijkste redenen voor overheden om actief te sturen en stimuleren in toerisme en recreatie zijn de (verwachte) economische impacts. Een berekening van deze impacts wordt daarbij vaak gebruikt als onderbouwing of rechtvaardiging van keuzes.

KNEITER, het Kennisnetwerk Economische Impactanalyses Toerisme En Recreatie, is een samenwerkingsverband van twee hogescholen (Breda University of Applied Sciences en HZ University of Applied Sciences), vier consultancybureaus (Bureau Buiten, Decisio, Markteffect en ZKA) en het Mulier Instituut. Het doel van KNEITER is om de kwaliteit van studies naar de economische impacts van toerisme en recreatie in Nederland te vergroten, door het delen van bestaande kennis en het verbeteren van de gebruikte methoden en modellen.

Aanleiding Leidraad

Nederland kent vele partijen die economische impactstudies uitvoeren in de toeristische en recreatieve sector. Hierbij gaat het om deelnemers aan KNEITER, maar er zijn nog meer onderzoeks- en adviesbureaus die zich hiermee bezighouden. Al deze partijen hebben een eigen aanpak. Ze maken bijvoorbeeld gebruik van verschillende manieren om de indirecte impacts te berekenen en gebruiken andere bronnen en andere definities. Daarnaast past iedere partij zijn aanpak aan, aan de concrete situatie waarin gevraagd wordt om een economische impactstudie; de specifieke wensen van de opdrachtgever, de beschikbare data, het budget, bijzonderheden in de regio, et cetera. Het in het algemeen aanduiden van de 'meest geschikte' aanpak is daardoor niet mogelijk. Tegelijkertijd leidt deze diversiteit tot onvergelykbaarheid tussen uitkomsten (over de tijd en tussen regio's) van studies naar economische impacts. Dit maakt het voor beleidsmakers lastig om de uitkomsten te interpreteren en goed gemotiveerde keuzes te maken voor welk onderzoeksbureau en welke aanpak zij kiezen. Er is dan ook vanuit beleidsmakers veel behoefte om te komen tot (1) een kwaliteitsverhoging van studies naar economische impacts en (2) de uitkomsten daarvan beter te kunnen vergelijken over tijd en ruimte. Het zijn eveneens behoeftes die sterk overeenkomen met de doelstellingen van Perspectief 2030 en de Landelijke Data Alliantie toerisme (LDA).

Leidraad

Om een oplossing te vinden voor bovenstaand probleem is besloten een Leidraad te ontwikkelen voor studies naar de economische impacts van toerisme en recreatie. De Leidraad, zoals die nu voor u ligt, maakt duidelijk wat de minimale kwaliteitseisen zijn waaraan een dergelijke studie moet voldoen, qua te gebruiken databronnen, methodes en definities/afbakeningen. In dat opzicht zorgt de KNEITER-Leidraad voor standaardisatie. De KNEITER-Leidraad biedt echter ook flexibiliteit: binnen elke economische impactstudie worden keuzes gemaakt. De KNEITER-Leidraad maakt duidelijk welke keuzes mogelijk zijn, wat de consequenties daarvan zijn en schrijft voor hoe hier over gerapporteerd moet worden aan de opdrachtgever. Uiteindelijk doel is dat de KNEITER-Leidraad bijdraagt aan betere en meer vergelijkbare (voorstellen voor) economische impactstudies, op basis waarvan betere beslissingen genomen kunnen worden. De ontwikkeling van de Leidraad is mogelijk gemaakt door het Data Development Lab, de samenwerking tussen NBTC, CBS en CELTH gericht op de gezamenlijke ontwikkeling van data en inzichten over toerisme en recreatie in Nederland.

Bij het opstellen van de Leidraad waren de volgende mensen betrokken:

- Breda University of Applied Sciences: Jeroen Klijs
- Bureau Buiten: Anneke van Mispelaar, Joost Hagens, Miles Copping
- Decisio: Menno de Pater
- HZ University of Applied Sciences: Diana Korteweg Maris, Harm IJben
- Markteffect: Niels Kwint
- Mulier Instituut: Paul Hover
- ZKA: Ronald Haagen, Tom Gosens

Afbakening

Wat valt er onder de scope van de Leidraad

- Studies naar de economische impacts van (veranderingen van) bestedingen aan toeristisch-recreatieve activiteiten door (alle/bepaalde) toeristen/recreanten.
- Studies naar de economische impacts die verloren gaan wanneer bepaalde voorzieningen, die leiden tot (bestedingen aan) toeristisch-recreatieve activiteiten, er niet zouden zijn of niet zouden komen; oftewel de meerwaarde van deze voorzieningen.
- Studies naar de economisch impacts van (exogene) ontwikkelingen of beleidsingrepen, met invloed op (bestedingen aan) toeristisch-recreatieve activiteiten.
- Studies op provinciaal en gemeentelijk niveau.
- Berekening van directe en indirecte economische impacts.

Wat valt er niet onder de scope van de Leidraad:

- Lange termijn gevolgen van toerisme en recreatie en daaraan gerelateerde bestedingen via prijzen, inkomen verdiend binnen toerisme en recreatie dat door bewoners opnieuw uitgegeven wordt, (belasting)inkomen verdiend binnen toerisme en recreatie dat door de overheid of het bedrijfsleven opnieuw geïnvesteerd wordt, etc.
- Impacts van toerisme/recreatie zoals imago, media-waarde en de verbetering van het vestigingsklimaat (voor bedrijven en bewoners).
- Waarde van de aanschaf van duurzame (consumptie)goederen, zoals vakantiewoningen, pleziervaartuigen, caravans, etc.
- Impacts van overheidsuitgaven/overheidsinvesteringen en private investeringen, anders dan via de verandering van bestedingen van toeristen/recreanten. Denk bijvoorbeeld aan de impacts bij bouwbedrijven door meewerken aan de uitbreiding van een vakantiepark
- Volledige kosten-baten analyses, waarin alle impacts worden meegenomen. Studies op basis van de Leidraad kunnen wel gebruikt worden als input voor kosten-baten analyse.

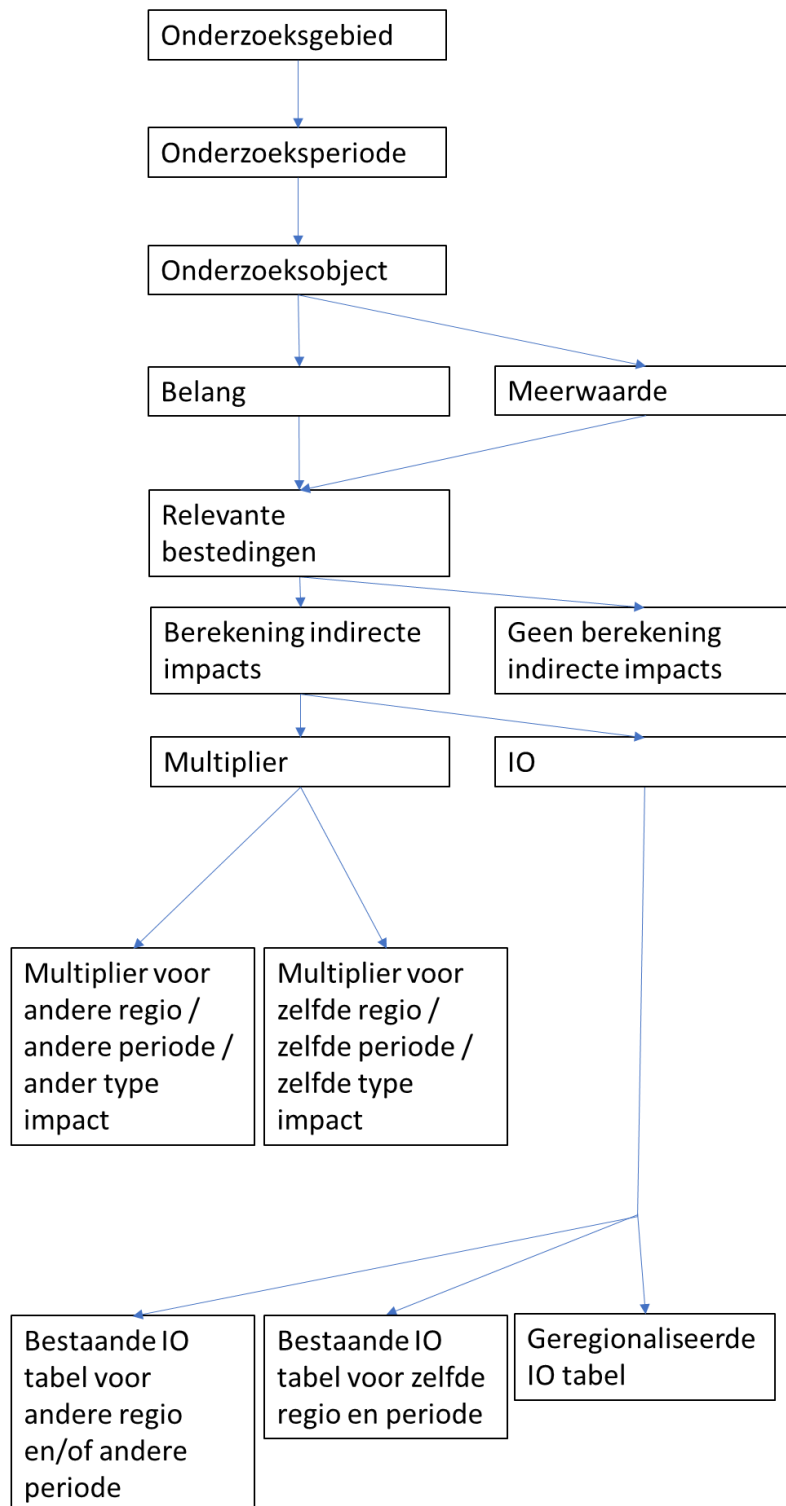
Mochten deze laatste aspecten zijn opgenomen in een studie dan biedt een uitvoering volgens de Leidraad dus geen garantie dat dit adequaat is gedaan. De KNEITER-partners hebben voor ogen dat de Leidraad in de toekomst kan worden uitgebreid met dit soort onderwerpen.

Deze Leidraad is NIET bedoeld als een handboek voor het uitvoeren van economische impactstudies. In de Leidraad wordt geduid wat de aandachtspunten zijn m.b.t. het gebruik van bepaalde bronnen en methodes. Gedetailleerde beschrijvingen van stappen in het uitvoeren van economische impactstudies zijn te vinden in andere documenten. Of men moet gebruik maken van bij bureaus/onderzoekers reeds beschikbare kennis. Het is wel de insteek dat de Leidraad, in de toekomst, uitgebreid wordt met inspiratie en adviezen met betrekking tot primaire dataverzameling. Denk aan voorbeeldvragen, adviezen wat betreft de steekproeftrekking, compositie, representativiteit, data-analyse, etc. Ook hebben we voor ogen een inventarisatie te maken van de (wetenschappelijke en 'grijze') literatuur met voor de praktijk bruikbare uitleg over het gebruik van specifieke bronnen en methoden en/of stappen in economische impactstudies, zodat daar vanuit de Leidraad naar verwezen kan worden.

Structuur

Figuur 1 beschrijft de stappen die doorlopen moeten worden in elke economische impactstudie. In het vervolg van deze Leidraad worden de stappen toegelicht en worden bij elke stap een of meerdere aandachtspunten benoemd. Een studie uitgevoerd volgens de KNEITER Leidraad zal, in de rapportage van het onderzoek, voor alle aandachtspunten moeten benoemen hoe daarmee omgegaan is.

Figuur 1 Stroomschema

Stap 1 – Vaststellen van onderzoeksgebied

Onderzoeksgebied: Het (geografische) gebied waarvoor in beeld gebracht wordt wat de economische impacts zijn.

Kwaliteitseis 1 Definieer het onderzoeksgebied

Kwaliteitseis 2 Zorg dat de gebruikte bronnen/methoden overeenkomen met deze geografische/administratieve afbakening. Wanneer dat niet (volledig) lukt: beschrijf, per bron/methode, de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen voor de interpretatie van de uitkomsten. Zie Tabel 2 en Tabel 3.

Stap 2 – Vaststellen van onderzoeksperiode

Onderzoeksperiode: De periode die in ogenschouw genomen wordt bij het bepalen van de economische impacts.

Daarbij moet er besef zijn dat bestedingen waarvan de impacts berekend worden soms eerder of juist later gebeuren dan het moment waarop toeristisch-recreatieve activiteiten plaatsvinden (betaling voor- of achteraf).

Kwaliteitseis 1 Definieer de onderzoeksperiode.

Kwaliteitseis 2 Zorg dat de gebruikte bronnen/methoden overeenkomen met deze onderzoeksperiode. Wanneer dat niet (volledig) lukt: beschrijf, per bron/methode, de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen voor de interpretatie van de uitkomsten. Zie Tabel 2 en Tabel 3.

Stap 3 – Vaststellen van onderzoeksobject

Onderzoeksobject: Datgene waarvan de economische impacts bepaald worden. De relevante vraag is welke bestedingen er worden gedaan in het onderzoeksgebied gedurende de onderzoeksperiode door of gerelateerd aan de aanwezigheid van het onderzoeksobject.

Daarbij kan het gaan om hele verschillende zaken:

- Een of meerdere vormen van toerisme/recreatie. Denk bijvoorbeeld aan studies naar de impacts van cultureel toerisme, zakelijke toerisme of een studie naar de impact van al het toerisme en recreatie in een bepaalde regio.
- Bepaalde groepen reizigers en/of inwoners. Denk bijvoorbeeld aan de impacts van dagbezoekers, toeristen of sportvissers.
- Toeristisch-recreatieve voorzieningen. Denk bijvoorbeeld aan een museum, attractiepark of evenement. Daarbij is dan ook de vraag relevant of alleen de bestedingen bij de voorziening zelf, of ook de bestedingen van bezoekers buiten deze voorziening (aan bijvoorbeeld horeca en detailhandel) worden meegenomen.
- Exogene ontwikkelingen. Denk bijvoorbeeld aan de coronacrisis.

- (Beleids)interventies. Denk bijvoorbeeld aan een marketingcampagne of beleid om bezoek van bepaalde soorten toeristen/recreanten te ontmoedigen.

Kwaliteitseis 1 Definieer het onderzoeksobject. Sluit daarbij zoveel mogelijk aan bij gangbare definities en afbakeningen. In de definitielijst van dit rapport staat bijvoorbeeld toegelicht hoe bepaalde groepen toeristen en recreanten (toeristen, dagbezoekers, recreanten, etc.) van elkaar onderscheiden zouden moeten worden. Wanneer gekozen wordt voor een alternatieve definitie of afbakening dan moet dat verklaard en expliciet benoemd worden.

Kwaliteitseis 2 Zorg dat de gebruikte bronnen/methoden overeenkomen met de definiëring van het onderzoeksobject. Wanneer dat niet (volledig) lukt: beschrijf, per bron/methode, de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen voor de interpretatie van de uitkomsten (Zie Tabel 2).

Stap 4 – Belang of meerwaarde?

Een bijzondere vorm van economische impactanalyses zijn studies naar economische **belang**. Bij dit soort studies gaat het om de vraag welke bestedingen en impacts er samenhangen met de aanwezigheid van het onderzoeksobject, zonder dat het gaat om de vergelijking met de situatie waarbij het onderzoeksobject er niet (langer) zou zijn. Doel is om in beeld te brengen wat de bijdrage (voor een regio) is op een bepaald vastgesteld moment in de tijd. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om het economische belang van een museum wordt gekeken naar bestedingen, en daarmee samenhangende impacts, van bezoekers van dat museum. Wanneer bestedingen buiten het museum worden meegenomen, is het belangrijk te onderbouwen in hoeverre deze voortkomen uit de aanwezigheid van het museum. Het gaat daarbij nog NIET om de meerwaarde van het bestaan van dat museum voor de regio, oftewel het netto-effect wat er zou gebeuren als het museum zou verdwijnen: dan zou niet alleen gecorrigeerd moeten worden voor de bestedingen die de betreffende bezoekers, ook zonder het museum, nog steeds in de regio zouden doen, maar bijvoorbeeld ook rekening gehouden moeten worden met nieuwe activiteiten die met vrijgevallen middelen en ruimte van het museum gedaan zouden kunnen worden en wat hotels zouden doen om eventueel misgelopen overnachtingen weer op te vullen. Veel studies die gaan over de impact van de ‘sector’ toerisme en recreatie zijn in feite belangstudies. Alle bestedingen van toeristen en recreanten worden meegenomen bij het bepalen van de impacts. Er wordt niet gekeken welke nieuwe economische situatie zou ontstaan wanneer deze sector volledig zou wegvallen. Dat is geen realistisch scenario.

Daar tegenover staan economische impactanalyses waarbij het wel de bedoeling is vast te stellen wat de gevolgen zijn van de **aanwezigheid van het onderzoeksobject in het onderzoeksgebied gedurende de onderzoeksperiode** in vergelijking met een *realistische, alternatieve situatie waarbij het onderzoeksobject dan/daar niet aanwezig is*. Hierbij gaat het dus WEL om de meerwaarde. De studie moet vervolgens alleen die impacts meenemen die veroorzaakt worden door de bestedingen die meer of juist minder plaatsvinden binnen het

onderzoeksgebied en onderzoeksperiode in de **vetgedrukte situatie** ten opzichte van het cursief weergegeven *0-scenario*. Dit soort studies zijn onder andere relevant waarin het gaat om het vooraf of achteraf vaststellen van de impacts van een bepaalde beleidsmaatregel of wanneer het toevoegen of verdwijnen van een bepaalde toeristisch-recreatieve voorziening een reële mogelijkheid is.

Bij de keuze voor het tweede type analyse moet het 0-scenario expliciet vermeld worden in de rapportage van het onderzoek – omdat het veel invloed heeft op vervolgkeuzes en de interpretatie van de uitkomsten. Hieronder een tweetal voorbeelden om te duiden tot wat voor soort overwegingen dit leidt.

- Is het 0-scenario voor het bepalen van de impacts van een evenement dat het evenement helemaal niet plaatsvindt, dat het later plaatsvindt of elders plaatsvindt? Zo ja, dan moet ook onderbouwd en plausibel gemaakt worden dat deze niet op een alternatieve locatie in de regio terechtkomen.
- Als het gaat om een attractiepark, moet dan ook het bezoek van congressen en bijeenkomsten in het park worden meegenomen? Is het 0-scenario dat ook die activiteiten uit de regio zouden wegvallen bij verdwijnen van het attractiepark?

Kwaliteitseis 1 Benoem en motiveer de keuze voor studie naar belang of naar meerwaarde en beschrijf de consequenties voor de onderzoeksmethode en interpretatie van de uitkomsten van de studie.

Kwaliteitseis 2 Bij belang: neem mee in de verantwoording dat de studie GEEN uitspraken doet over het verschil in impacts tussen de situatie met en zonder het onderzoeksobject. Het laat zien welke impacts gerelateerd zijn aan het onderzoeksobject, maar er mag niet geconcludeerd worden dat die impacts volledig wegvallen wanneer het onderzoeksobject verdwijnt.

Kwaliteitseis 3 Bij meerwaarde: definieer het 0-scenario. Dit heeft, in de volgende stap, gevolgen voor welke bestedingen wel of niet meegenomen worden en het gebruik van bronnen en methoden (zie aandachtspunten 4, 5 en 6 bij Stap 4). Uitgangspunt van studies op basis van deze Leidraad is dat er sprake moet zijn van een realistisch 0-scenario.

Kwaliteitseis 4 Bij meerwaarde: beschrijf hoe is omgegaan met verdringing en substitutie (zie de definitielijst). Welke data, veronderstellingen of methoden worden gebruikt om dit in kwalitatieve en/of kwantitatieve zin mee te nemen? Wat zijn daarvan de beperkingen? Wat zijn de gevolgen daarvan voor de interpretatie van de uitkomsten?

Stap 5 – Vaststellen van relevante bestedingen

In deze stap wordt bepaald welke **bestedingen** worden meegenomen in de studie.

- Kwaliteitseis 1* Bestedingen aan de aanschaf van duurzame toeristisch-recreatieve goederen en bestedingen gerelateerd aan recreatieve activiteiten binnenshuis worden in principe niet meegenomen. Als dit in een studie wel gebeurt, bijvoorbeeld wanneer deze bestedingen relevant zijn voor het onderzoeksgebied en de onderzoeksperiode (een kampeerwinkel op de Veluwe waar mensen die op de Veluwe verblijven hun tent of BBQ kopen), moet dit expliciet benoemd en verantwoord worden – inclusief de bron/methode waar de benodigde data op gebaseerd is.
- Kwaliteitseis 2* Bestedingen aan vervoer worden in principe buiten beschouwing gelaten, tenzij het gaat om bestedingen die terecht komen bij in de regio gevestigde bedrijven en een realistische raming te maken is welk deel samenhangt met het onderzoeksobject. Denk bij in de regio gevestigde bedrijven aan taxi's, fiets/scooterverhuur, autoverhuur, rondvaartboten, hop-on-hop-off-bussen, specifieke toeristentickets in OV, lokaal gerunde parkeervoorzieningen, etc.). Alleen in die gevallen wordt het meegenomen en dit moet dan ook expliciet vermeld worden, inclusief de methode/databronnen/veronderstellingen op basis waarvan de hoogte van deze bestedingen is vastgesteld. Wanneer het niet mogelijk is de regio-specifieke bestedingen aan deze categorie te herleiden uit de beschikbare data, mag vermeld worden dat hierdoor mogelijk een kleine onderschatting ontstaat.
- Kwaliteitseis 3* Bestedingen aan zaken die worden geleverd vanuit de regio worden meegenomen, ook wanneer de toerist/recreant er nog niet/niet meer verblijft. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het vooraf betalen van een kaartje of overnachting. Daarbij is het wel zaak om alleen die bestedingen mee te nemen die daadwerkelijk in de regio terecht komen.

Kwaliteitseis 4 Idealiter is de bestedingsdata gebaseerd op een survey/data waarin geen categorie 'overige bestedingen' is opgenomen of is er anderszins inzicht in waaraan dit geld besteed wordt. Als dit niet bekend is, worden de 'overige bestedingen' buiten beschouwing gelaten in de analyse. Er mag vermeld worden dat hierdoor mogelijk een kleine onderschatting ontstaat.

Kwaliteitseis 5 Studies gebaseerd op deze Leidraad moeten als algemeen uitgangspunt nemen dat bestedingen NIET meegenomen worden, wanneer ze in het 0-scenario:

- 1) onveranderd gedurende de onderzoeksperiode en in het onderzoeksgebied gedaan worden
- 2) op een andere plaats binnen de onderzoeksperiode gedaan worden
- 3) op een ander moment binnen de onderzoeksperiode gedaan worden
- 4) besteed worden aan andere zaken, maar wel binnen het onderzoeksgebied en binnen de onderzoeksperiode.

De veronderstelling is dat deze bestedingen in het 0-scenario op dezelfde manier doorwerken in directe en indirecte impacts. Voor alle bestedingen zal dus onderzocht of expliciet verondersteld moeten worden of er sprake is van situatie 1, 2, 3 of 4 of dat de bestedingen zonder het bestaan van het onderzoeksobject (in het 0-scenario) buiten het onderzoeksgebied en/of buiten de onderzoeksperiode gedaan zouden worden. Deze bestedingen zijn additioneel en worden WEL meegenomen.

Hierbij hangt veel af van de definiëring van het 0-scenario. Bij een evenement kan het 0-scenario zijn dat het evenement helemaal niet plaatsvindt, dat het later plaatsvindt of dat het elders plaatsvindt. Afhankelijk van de keuze van het 0-scenario moeten er dan, in geval van primaire dataverzameling, bijvoorbeeld andere vragen aan de toeristen/recreanten worden voorgelegd, en zullen er andere bestedingen meegenomen worden.

Kwaliteitseis 6 Zorg dat de gebruikte bronnen/methoden overeenkomen met de keuze welke bestedingen wel of niet mee te nemen. Is het mogelijk onderscheid te maken tussen bestedingen die wel of niet additioneel zijn? Wanneer dat niet (volledig) lukt: beschrijf de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen voor de interpretatie van de uitkomsten.

Stap 6 – Wel of geen berekening indirecte economische impacts?

Zoals weergegeven in het stroomschema moet een besluit genomen worden of, naast de directe impacts, ook indirecte impacts meegenomen worden in de studie. Overwegingen die daarbij een rol spelen zijn de aard van de studie (belang of meerwaarde, zie aandachtspunt 2 en 3), verwachte omvang van de indirecte impacts, de beschikbaarheid van kennis, data en tijd en de wens inzichtelijk te maken dat de impacts die samenhangen met het onderzoeksobject verder doorwerken in de economie. Voor studies uitgevoerd op basis van de Leidraad is er geen verplichting indirecte impacts te berekenen. In het vervolg van deze Leidraad wordt echter wel beschreven hoe deze berekening plaats moet vinden, als die keuze gemaakt wordt. In ieder geval moet de rapportage van een economische impactstudie duidelijk maken waarom de indirecte impacts wel of niet meegenomen worden.

Kwaliteitseis 1 Leg uit of en waarom de indirecte impacts meegenomen worden in de berekening. Daarbij kan gebruikt gemaakt worden van bovenstaande overwegingen, die zeker niet alleen technisch van aard zijn maar ook gaan over de meerwaarde van inzicht in de indirecte impacts.

Kwaliteitseis 2 Bij een studie naar economisch belang: indirecte impacts worden WEL meegenomen, behalve wanneer er zwaarwegende overwegingen zijn dat niet te doen (bijvoorbeeld wanneer het gaat om een zeer klein onderzoeksobject of het totaal ontbreken van de benodigde kennis, data en/of tijd). Daarmee wordt goed duidelijk hoe de impacts gerelateerd aan het onderzoeksobject doorwerken in de economie en hoe andere sectoren daarvan profiteren.

Bij een studie naar economische meerwaarde (een vergelijking van een situatie met en zonder het onderzoeksobject): indirecte impacts worden NIET meegenomen, tenzij er zwaarwegende overwegingen zijn om dit wel te doen. Hiermee wordt voorkomen dat indirecte impacts gebruikt worden om de meerwaarde te rooskleurig voor te stellen, terwijl er tegelijkertijd veel mitsen en maren en onzekerheden verbonden zijn aan de onderliggende data en veronderstellingen.

<i>Kwaliteitseis 3</i>	In de berekeningen worden alleen directe en indirecte impacts meegenomen, geen geïnduceerde impacts. Geïnduceerde impacts ontstaan wanneer inkomen dat verdiend wordt binnen toerisme of de toeleverende sectoren (indirecte impacts) besteed wordt, en daarmee opnieuw leidt tot impacts zoals inkomen en werkgelegenheid. De reden dat deze impacts niet worden meegenomen is de complexiteit van de benodigde berekeningen en het risico op overschatting wanneer de berekeningen en achterliggende redeneringen niet correct worden toegepast/toegelicht.
<i>Kwaliteitseis 4</i>	Wanneer sprake is van een vergelijking van de economische impacts van twee of meer verschillende sectoren (bijvoorbeeld de 'sector' toerisme en recreatie en de sector landbouw) dan moet worden uitgegaan van de directe impacts, exclusief indirecte impacts.

Stap 7 – Keuze van impactmodel: Multipliermodel of IO-model?

Wanneer, in de vorige stap, de keuze is gemaakt om indirecte impacts mee te nemen, dan moet vervolgens bepaald worden via welke model deze berekend gaan worden. In de wetenschappelijke literatuur worden verschillende typen modellen onderscheiden voor het uitvoeren van studies naar economische impacts. In deze paragraaf zijn samenvattend de definities en de belangrijkste karakteristieken van de twee belangrijkste typen modellen opgenomen: het multipliermodel en het I/O-model. Voor meer informatie wordt verwezen naar de (wetenschappelijke) literatuur.

Multipliermodel

Het multipliermodel is een model waarbij de totale economische impacts worden vastgesteld door de directe economische impacts (van bijv. toerisme en recreatie) te vermenigvuldigen met een bepaalde factor (de multiplier), die de relatie tussen de directe en indirecte economische impacts weergeeft. De totale economische impacts volgen uit de directe en indirecte economische impacts. De indirecte economische impacts zijn alleen op totaalniveau vast te stellen, er is geen onderscheid naar sectoren mogelijk.

Een belangrijke veronderstelling in multipliermodellen is het ontbreken van schaarste aan productiefactoren (arbeid, kapitaal). Dit betekent dat een toename van de bestedingen automatisch leidt tot een toename van de totale economische impacts. In het model wordt bovendien uitgegaan van een vaste verhouding tussen kapitaal en arbeid: meer bestedingen leiden automatisch tot een toename van toegevoegde waarde en werkgelegenheid. Hierboven is aangegeven dat indirecte impacts in principe alleen berekend worden in studies naar economisch belang. Daarbij betreft het een moment opname in de tijd hoe het onderzoeksobject doorwerkt in de economie. Prijseffecten als gevolg door schaarse productiefactoren spelen pas een rol als er een verandering in bestedingen plaatsvindt. De leidraad stelt voor om bij onderzoek naar veranderingen in bestedingen geen indirecte

impacts, waarmee het bezwaar van het ontbreken van schaarste in productiefactoren minder zwaar weegt.

Input-outputmodel

Het input-outputmodel (I/O-model) is een model waarbij de totale economische impacts worden vastgesteld door de directe economische impacts te vertalen naar indirecte economische impacts aan de hand van een I/O-tabel, die de productiestructuur en relaties tussen sectoren beschrijft. In tegenstelling tot multipliermodellen staan I/O-modellen dus wel een uitsplitsing van de indirecte economische impacts per sector toe. Ook I/O-modellen zijn gebaseerd op de veronderstelling dat er geen schaarste is aan productiefactoren, relatieve prijzen constant zijn en er geen sprake is productiviteitsveranderingen. Dit impliceert dat sprake is van een vaste verhouding tussen kapitaal en arbeid, en een toename van de bestedingen automatisch leidt tot een toename van toegevoegde waarde en werkgelegenheid. Ook in dit geval zorgt de keuze om indirecte impacts (of indirect economische belang) in principe alleen te berekenen in studies naar economische belang ervoor dat dit bezwaar minder problematisch is.

Voor- en nadelen

Aan zowel multiplier als I/O modellen kleven voor- en nadelen. In Tabel 1 worden de modellen beoordeeld op transparantie, complexiteit, data-efficiency, tijd-efficiency, detailniveau, realisme, standaardisatie en flexibiliteit. De onderstaande tabel bevat de beoordeling van de modellen op deze aspecten. Tabel 4 in de bijlage geeft een uitgebreide toelichting bij de scores.

Tabel 1 Vergelijking multiplier en I/O model

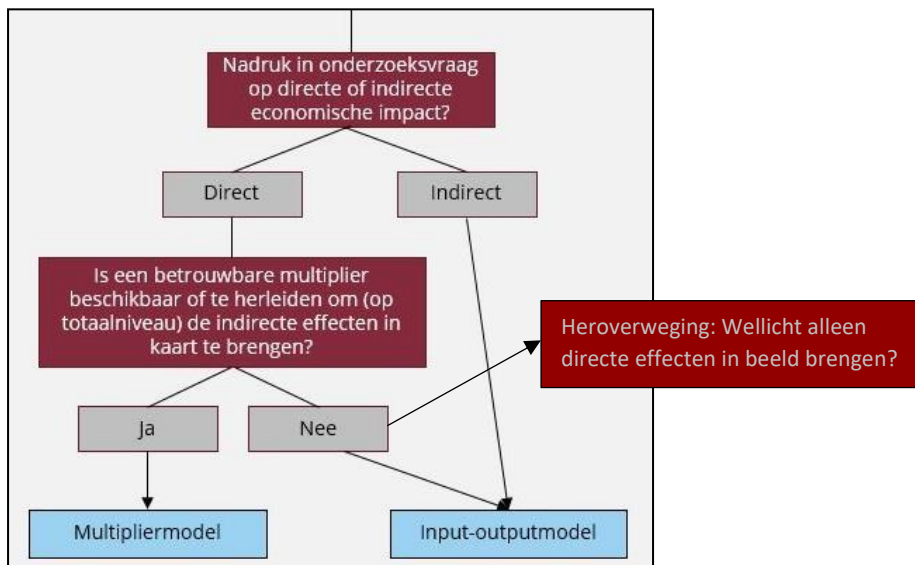
	Multiplier	I/O-model
Transparantie	+	+/-
Complexiteit	+	+/-
Data-efficiëntie	+	+
Tijd-efficiëntie	+	+/-
Detailniveau	--	+
Realisme	-	+/-
Standaardisatie	-	+
Flexibiliteit	-	+/-

Hoewel een I/O model op basis van het realisme, het detailniveau van de uitkomsten en de mate van standaardisatie en flexibiliteit de voorkeur heeft boven het multiplier model, kan vanwege kennis, tijd, financiën en/of beschikbare data het multipliermodel het voorkeursmodel zijn voor de onderzoeker. Er zijn twee vragen die bepalen onder welke voorwaarden het toepassen van een multiplier acceptabel is.

1. Ligt de **nadruk** in de onderzoeksvraag op de directe of de indirecte economische impacts?
  - Als sprake is van een onderzoeksvraag waarbij de nadruk op inzicht in de (samenstelling van de) indirecte economische impacts ligt, dan heeft een I/O-model de voorkeur;
  - Volstaat het inzichtelijk maken van het totaal van de indirecte economische impacts, dan kan een multipliermodel voldoende zijn, hoewel een I/O model nog steeds de voorkeur heeft.

2. Is er een multiplier beschikbaar of te herleiden die kan worden toegepast om de indirecte economische impacts in kaart te brengen?
  - Als een multiplier beschikbaar is die qua regio waarvoor deze is vastgesteld, tijdsperiode en finale vraag(verandering) waar deze op is gebaseerd, voldoende vergelijkbaar is met respectievelijk de onderzoeksperiode, onderzoeksgebied en de verdeling van de besteding over sectoren, dan kan deze, met afdoende verantwoording (zie volgende paragraaf), worden toegepast;
  - Als geen multiplier beschikbaar is die als basis kan dienen voor de raming van de totale indirecte economische impacts, dan dient te worden gekozen voor het I/O-model. Ook kan worden heroverwogen om indirecte impacts in beeld te brengen: als de nadruk immers niet op indirecte impacts ligt, kunnen ze wellicht ook achterwege gelaten worden.

De bovenstaande vragen kunnen grafisch worden vertaald in een beslisboom.

Figuur 2 Beslisboom multiplier of I/O model

Kwaliteitseis 1 Motiveer, op basis van de argumenten in Tabel 1 en het keuzeschema in Figuur 2, de keuze voor een multiplier- of I/O-model.

Twee alternatieve modellen, die in deze Leidraad niet meegenomen worden, zijn het algemeen-evenwichtsmodel en de Satellietrekening toerisme:

- Een **algemeen-evenwichtsmodel (AEM)** is een model waarin veronderstellingen van geen schaarste, vaste relatieve prijzen en de vaste productiestructuur – die gelden voor zowel multiplier als I/O modellen - worden losgelaten, waardoor een toename in productie niet automatisch leidt tot een evenredige stijging van werkgelegenheid. Positieve effecten van een toename in productie kunnen worden geremd door prijsstijgingen. AEMs gaan ervan uit dat er allerlei feedbackmechanismen actief zijn, die er zelfs voor kunnen zorgen dat een toename van bestedingen leidt tot een verslechtering van de economische situatie. AEMs kunnen sterk van elkaar verschillen qua structuur, complexiteit en veronderstellingen. Over het algemeen zijn ze echter te karakteriseren als uitgebreide I/O-modellen, met een productiestructuur die de werkelijkheid dicht benadert. Door de benodigde tijd en middelen worden AEMs vooral ingezet bij wetenschappelijke studies en grote onderzoeksprogramma's, en bij onderzoek naar grootschalige veranderingen op nationaal niveau. Deze studies vallen niet onder de scope van de Leidraad.
- Een **Satellietrekening toerisme (SRT)** is een instrument om de directe economische impacts van toerisme te laten zien, gebaseerd op internationaal vastgestelde definities, methoden en concepten. De impacts van toerisme zijn te vergelijken met die van andere sectoren, en dit is eventueel uit te breiden met indirecte effecten. De STR biedt daarmee inzicht in het belang van toerisme voor Nederland. Op internationaal vlak is de STR nu een vrijwillige statistiek, maar het lijkt erop dat Nationale Statistiekbureaus verplicht worden deze statistiek samen te stellen. Wanneer het een verplichte statistiek wordt, dan is er meer standaardisatie en verdere uitbreiding te verwachten. Er is echter ook nu al veel ervaring met deze methode. In Nederland brengt CBS een STR uit en op dit moment is een pilot gaande om de SRT te regionaliseren. De reden dat de SRT niet wordt opgenomen in deze Leidraad is dat het opstellen ervan afhankelijk is van data die alleen bij CBS jaarlijks beschikbaar is. Voor een regio waar een STR beschikbaar is kan deze inzicht bieden in het *belang* van toerisme voor die regio. Op dit moment gaat dit dus nog alleen om één pilotregio. Voor economische impactstudies die gaan om het *belang* van een deel van toerisme (bijvoorbeeld een specifiek toeristisch-recreatieve voorziening of een bepaalde vorm van toerisme/recreatie) of die gaan om het bepalen van de *meerwaarde* is de STR niet van toepassing.

Stap 8a – Selecteren/creëren van multiplier

Een minimaal kwaliteitscriterium voor het gebruik van een multipliermodel is dat de multiplier een duidelijke, en voor de lezer te controleren, oorsprong heeft. Wanneer daaraan voldaan is, is het vervolgens zaak een multiplier te kiezen die zo goed mogelijk overeenkomt met het onderzoeksgebied, onderzoeksperiode en het onderzoeksobject.

Idealiter wordt gebruikt gemaakt van een multiplier die is vastgesteld in dezelfde regio, voor dezelfde tijdsperiode als waar het onderzoek betrekking op heeft en uitgaande van een finale vraag(verandering) in dezelfde sectoren. Minst ideaal is een multiplier voor een andere tijdsperiode, regio, en vastgesteld voor een andere finale vraag(verandering).

Een mismatch qua regio, tijdsperiode of finale vraag(verandering) is acceptabel wanneer de economische structuur in de betreffende regio of op het betreffende moment vergelijkbaar is met respectievelijk de plek en de periode waarvoor de studie wordt uitgevoerd en de finale vraag(verandering) qua verdeling over de sectoren niet fundamenteel anders is. In alle gevallen is het noodzakelijk te verantwoorden hoe groot de verschillen naar verwachting zijn en wat de gevolgen zijn voor de interpretatie van de uitkomsten.

Kwaliteitseis 1 Beschrijf de oorsprong van de gebruikte multiplier (regio, tijdsperiode, finale vraag (verandering)), de methode op basis waarvan deze is samengesteld (I/O model, algemeen-evenwichtsmodel, anders?) en de match met de huidige studie qua regio, tijdsperiode en de finale vraagverandering waar deze uit is afgeleid. Wanneer er geen (volledige) match is: beschrijf de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen van de afwijkingen en correcties voor de interpretatie van de uitkomsten.

Stap 8B – Selecteren/Creëren van I/O-tabel

Voor de uitvoering van een I/O-analyse is het gebruik van een I/O-tabel op het niveau van het onderzoeksgebied noodzakelijk. Doorgaans zijn I/O-tabellen alleen publiek beschikbaar op nationaal niveau. Als het onderzoeksgebied een lagere geografische of bestuurlijke eenheid (bijv. Provincie, COROP-regio, gemeente) betreft, is zo'n I/O-tabel niet altijd beschikbaar. Qua nauwkeurigheid is een rangorde in de kwaliteit van de gebruikte I/O-tabel op te stellen:

1. *Werken met een bestaande I/O-tabel van andere regio en/of andere tijdsperiode*

Voor de keuze om een I/O-tabel van een andere regio toe te passen geldt als voorwaarde dat de regio waarop de I/O-tabel betrekking heeft qua economische structuur sterk vergelijkbaar is met de regio waarvoor de studie wordt uitgevoerd¹. Dit zal dan moeten worden aangetoond en worden verantwoord in de rapportage. Wanneer een I/O-tabel uit dezelfde regio wordt toegepast, maar dan uit een andere tijdsperiode, geldt als

¹ Hierbij gaat het met name om de aanwezigheid van dezelfde sectoren en dezelfde relaties tussen sectoren, dus de mate waarin de output van de ene sector gebruikt wordt als input in het productieproces van een andere sector

voorwaarde dat de regio in de tussentijd geen substantiële veranderingen heeft ondergaan ten opzichte van het jaar waarvan de I/O-tabel is vastgesteld. Ook dat moet worden gestaafd.

2. Werken met bestaande I/O-tabel van dezelfde regio en tijdsperiode

Wanneer er voor een I/O analyse gebruik wordt gemaakt van een bestaande I/O tabel voor dezelfde periode en dezelfde regio als de periode en regio waarover het onderzoek gaat, moet worden toegelicht uit welke (bij voorkeur publiek beschikbare) bron de I/O tabel komt en hoe deze is samengesteld. Eventuele onduidelijkheden of beperkingen wat betreft deze methode en de resulterende tabel, en de gevolgen daarvan voor de uitkomsten, moeten worden geduid.

3. Werken met een eigen top-down gecreëerde I/O-tabel

De keuze kan worden gemaakt om een zelf gecreëerde I/O-tabel toe te passen. Er zijn diverse methodieken om een nationale I/O-tabel te regionaliseren. In de literatuur zijn deze mogelijkheden, en dan met name de locatiequotiëntmethodieken, uitgebreid gedocumenteerd.

Kwaliteitseis 1 Beschrijf de oorsprong van de gebruikte I/O tabel en de match met de huidige studie qua regio en tijdsperiode. Wanneer er geen (volledige) match is: beschrijf de afwijkingen, de bewerkingen die eventueel zijn doorgevoerd om daarvoor te corrigeren en de gevolgen van de afwijkingen en correcties voor de interpretatie van de uitkomsten.

Stap 9 – Toepassen van het multipliermodel of I/O model

Een complete beschrijving van de toepassing van een multipliermodel of I/O model ligt buiten de scope van deze Leidraad. Hieronder benoemen wij wel de aandachtspunten die van belang zijn bij het toepassen van deze methoden.

Kwaliteitseis 1 Van bestedingen aan producten die niet binnen de regio geproduceerd worden, mogen enkel de handels- en transportmarges worden meegenomen in de berekening. Dit op basis van dataverzameling en/of expliciete veronderstellingen. Op nationaal niveau bedraagt de handelsmarge in de detailhandel, dus exclusief transmarge, gemiddeld 32% (maar deze verschilt sterk per bestedingscategorie). Alleen dit deel van toeristische bestedingen in de detailhandel komt ook terecht in de regionale detailhandelssector; het resterende bedrag komt terecht bij de producent en eventuele importeur, groothandel- en transport van het gekochte artikel (veelal buiten de beschouwde regio).

<i>Kwaliteitseis 2</i>	Bestedingsdata moet worden ingevoerd o.b.v. hetzelfde prijsconcept (marktprijzen of basisprijzen) als waarop de multiplier of het I/O model gebaseerd is. Wanneer gebruik wordt gemaakt van een (multiplier afgeleid uit een) I/O model dat wordt bijgehouden tegen basisprijzen, dan moet de bestedingsdata daarin omgezet worden alvorens deze in te vullen. Basisprijzen zijn de prijzen die producenten van goederen en diensten ervaren, oftewel exclusief productgebonden belasting die ze moeten afdragen (zoals BTW) en inclusief subsidies die ze ontvangen (bijvoorbeeld voor opwekking duurzame energie). Eventuele handels- en transportmarges worden eveneens niet meegenomen in de basisprijzen van door consumenten gekochte producten (denk vanuit consumentenperspectief aan de in rekening gebrachte verzendkosten van een online bestelling, of transactiekosten bij aankoop van een concertkaartje). In het I/O model worden deze toegewezen aan de 'sector' handels- en transportmarges.
<i>Kwaliteitseis 3</i>	Specifiek voor multipliermodel. In een multipliermodel kan gewerkt worden met verschillende soorten multipliers. Bijvoorbeeld een multiplier tussen directe en indirecte output, directe en indirecte toegevoegde waarde of directe en indirecte werkgelegenheid. Afhankelijk van het soort multiplier is de procedure anders. De procedure voor een multipliermodel gebaseerd op werkgelegenheid is als volgt: voor de bestedingen (tegen basisprijzen) moet eerst, per sector, een realistische verhouding tussen de output/omzet van de bedrijven die de producten leveren en hun inkoopwaarde worden vastgesteld (bijvoorbeeld op basis van data van het CBS). Deze inkoopwaarde moet in mindering worden gebracht op de bestedingen om te komen tot toegevoegde waarde. De directe impacts op werkgelegenheid wordt vervolgens berekend aan de hand van een vermenigvuldigingsfactor tussen toegevoegde waarde en arbeidsjaren (FTE's). Hierbij geldt dat de input vanuit de bestedingen dezelfde definitie dient te volgen als de vermenigvuldigingsfactor (bijv. op basis van het CBS). De directe werkgelegenheid die hieruit volgt, wordt vermenigvuldigd met de multiplier, wat leidt tot de indirecte werkgelegenheid. De toegevoegde waarde waar de indirecte werkgelegenheid uit volgt, is terug te rekenen met dezelfde vermenigvuldigingsfactor.
<i>Kwaliteitseis 4</i>	Specifiek voor I/O model: Idealiter wordt de sector horeca gesplitst in de subsectoren accommodatie en maaltijdverschaffing en worden de bestedingen aan beide zaken afzonderlijk ingevoerd.
<i>Kwaliteitseis 5</i>	Economische impacts worden, in de rapportage, getoond in de vorm van impacts op toegevoegde waarde en werkgelegenheid. Directe en indirecte economische impacts worden afzonderlijk berekend en getoond. Via de data van het CBS (input-output tabellen) zijn, per sector, omrekenfactoren te bepalen tussen productie/output, toegevoegde waarde en werkgelegenheid.

Kwaliteitseis 6 Economische impacts op werkgelegenheid worden getoond in FTE's. Wanneer het aantal banen de uitkomst van het multipliermodel of I/O model is, dient een extra stap te worden gezet waarin dit aantal wordt omgezet in FTE. Hiervoor kunnen gegevens van CBS of LISA worden gebruikt. Het CBS registreert per sector het aantal banen, het aantal arbeidsjaren en de gemiddelde contractomvang per baan. Een arbeidsjaar is een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijd, ook wel voltijdequivalenten genoemd. Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 FTE) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Vermelding van FTE's is verplicht, maar eventueel mogen in aanvulling daarop ook andere indicatoren van de impact op werkgelegenheid worden opgenomen. Denk bijvoorbeeld aan kwalitatieve aspecten, zoals het soort banen dat wordt gecreëerd.

Kwaliteitseis 7 In de uitzonderlijke situatie van het berekenen van indirecte economische impacts in een studie naar meerwaarde: beschrijf de gevolgen voor de interpretatie van de uitkomsten van het feit dat zowel het multipliermodel als I/O-model zijn gebaseerd op de veronderstellingen van geen schaarste, geen relatieve prijsveranderingen en geen productiviteitsveranderingen. Dit houdt in dat een toename van bestedingen altijd leidt tot een toename van toegevoegde waarde en werkgelegenheid en kan in veel gevallen leiden tot een overschatting van de economische impacts van toerisme en recreatie; met name wat betreft de impacts voor werkgelegenheid. De mate waarin dit gebeurt hangt veel af van de arbeidsmarktomstandigheden, conjunctuur en het opleidingsniveau van de werkgelegenheid. In regio's met relatief veel werkloosheid is de kans op overschatting beperkt. In regio's waar geen of weinig werkloosheid is, is de kans op overschatting groter. In dit geval zal het eerder gaan om het verschuiven van werkgelegenheid van de ene naar de andere sector en niet zozeer om een toename.

Kwaliteitseis 8 Welke controles zijn er uitgevoerd om te verifiëren of de combinatie van alle data/veronderstellingen/berekeningen in studie leiden tot plausibele uitkomsten?

Aandachtspunten m.b.t. gebruikte bronnen

Tabel 2 geeft een overzicht van de verschillende secundaire bronnen die beschikbaar zijn om economische impactstudies uit te voeren. De eerste kolom benoemt de bron. In de tweede kolom wordt weergegeven welke informatie o.b.v. deze bron te verzamelen is (WAT), op welke dataverzamelmethode de bron gebaseerd is (HOE), voor welk(e) geografische gebied(en) de data beschikbaar is (WAAR) en voor welke tijdsperiode de data beschikbaar is (WANNEER).

In parallel met de manier waarop de stappen hierboven beschreven zijn, benoemen we voor elke bron een aantal aandachtspunten: zaken die belangrijk zijn om mee te nemen bij de keuze voor een bron, gebruik en verantwoording.

In de laatste 7 kolommen wordt elke methode/bron gescoord op keuzecriteria. De scoring is uitgevoerd door de KNEITER partners en heeft betrekking op (1) een algeheel oordeel over de kwaliteit van de informatie die beschikbaar komt via de bron/methode, (2) de kennis/expertise die nodig is om met de bron/methode aan de slag te gaan, (3) de kosten die gepaard gaan met gebruik van de bron/methode, (4) de tijd en moeite die het toeristen/recreanten kost (bijvoorbeeld de hoeveelheid tijd benodigd voor het invullen van een survey), (5) de afhankelijkheid van derden (bijvoorbeeld van de organisatie die verantwoordelijk is voor het samenstellen van een dataset of de respondenten), (6) de mate waarin privacy issues een rol spelen bij het verzamelen en gebruiken van de data en (7) in hoeverre het via de bron/methode mogelijk is data beschikbaar te krijgen over een recente periode. Gebruikers van de Leidraad kunnen de scores gebruiken voor een eerste idee in hoeverre een bron/methode bruikbaar is voor de specifieke toepassing waarvoor ze deze willen gebruiken, uiteraard gevolgd door een eigen en meer context specifieke afweging.

Naast secundaire bronnen wordt in economische impactstudie uiteraard ook gebruik gemaakt van primaire dataverzameling. In dit document beperken we ons qua bespreking van de karakteristieken en scores tot twee methoden, namelijk een bevraging van toeristen/recreanten en een bevraging van ondernemers. Zie Tabel 3 hieronder. Andere methodes om inzicht te verkrijgen in bijvoorbeeld aantallen bezoekers en hun bestedingen worden besproken en geëvalueerd (op basis van criteria die vergelijkbaar zijn met de hieronder gebruikte keuzecriteria) op de website <https://ddldagbezoek.nbtc.nl/vergelijking-meetmethoden-dagbezoek>. Weliswaar gaat de evaluatie daar specifiek om het gebruik van deze methoden voor metingen voor dagbezoekers en gaat het daar over meer dan economische impactstudies – maar veel van de inzichten zijn ook bruikbaar wanneer de methoden worden toegepast voor andere typen toeristen en recreanten.

Tabel 2 Overzicht secundaire bronnen beschikbaar voor economische impactstudies

Bron/ methode	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Welke toeristen/recreanten en welke bestedingen? • HOE: Welke methode gebruikt voor de dataverzameling van de databron? • WAAR: Welke geografische afbakening? • WANNEER Welke tijdsperiode? 	Vaststellen additionaliteit	Aandachtspunten bij keuze voor, gebruik en verantwoording van de betreffende bron/methode.	Score op keuzecriteria						
				Kwaliteit van de data	Benodigde kennis	Kosten	Tijd & moeite	Afhankelijk van	Privacy issues	Recente data
CBS omzet-gegevens	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Totale netto omzet per bedrijfstak • HOE: Deels uit onderzoek bij bedrijven; deels uit btw-gegevens van de Belastingdienst • WAAR: Landelijk/Provincie/COROP-regio. • WANNEER: De meest recente resultaten zijn 2-3 jaar oud. 	N.A.	<ul style="list-style-type: none"> • Aangezien toerisme samengesteld is uit vele sub-branches zijn de bestedingen binnen onze 'sector' lastig uit deze bron af te leiden of te berekenen. Alleen met toegang tot microdata zouden toeristische bestedingen kunnen worden afgeleid. • Deze data zijn te interpreteren en te relateren aan andere bronnen. Kan leiden tot grote verschillen met onderzoek v.a. bestedingskant. Is daardoor hoogstens een controlemiddel van bestedingscijfers. • Indirect afhankelijk van derden. 	+ ²	-	++	++	++	+/-	--
CBS Statistiek Logies-accommodaties	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal toeristen/recreanten en overnachtingen, uitgesplitst naar regio en accommodatievorm: Hotels, B&B's, campings, groepsaccommodaties, huisjesterreinen. • WAAR: Nu beschikbaar op provincieniveau en 5 grote steden via website CBS en sinds eind 2020 ook voor COROP-regio's via https://www.nbtc.nl/nl/home/activiteiten/regionaal-inzicht-in-toeristische-druk-capaciteit-en-bezetting.htm. Er wordt gewerkt aan het ontsluiten van data voor kleinere geografische gebieden, zoals zeer 	Vaststellen additionaliteit alleen mogelijk o.b.v. herkomst	<ul style="list-style-type: none"> • Onderscheid tussen B&B en hotel wordt niet gemaakt, dit is één totaal • Omvat slechts een deel van de accommodaties. Uitgesloten zijn kleinere accommodaties (<5 slaappleatsen), vaste gasten (zijnde tweede woningen, kamperen op vaste standplaats, boten op vaste ligplaats), watersport, cruisevaart en particuliere verhuur • CBS loopt soms achter op het aanbod. Kan 1-3 jaar duren voor een toevoeging/verwijdering wordt verwerkt. Vooral op regio-of zelfs stadsniveau (5 grote steden) kan dit tot vertekeningen leiden, zeker als het om grootschalige ontwikkelingen gaat. • (Nog) geen gedetailleerde regionale uitsplitsing. 	+	+/-	++	++	-	++	+/-

² Een positieve score betekent dat de betreffende bron goed scoort op een keuzecriterium. De data zijn bijvoorbeeld van hoge kwaliteit, de kosten zijn laag of er is recente data beschikbaar. Een negatieve score betekent dat de betreffende bron slecht scoort. Voor de interpretatie van de data is bijvoorbeeld veel kennis benodigd, het kost de toeristen en recreanten veel tijd, gebruik van de bron maakt de onderzoeker afhankelijk van derden of er zijn veel privacy issues aan verbonden.

	<p>toeristische gemeenten, mits voldoende celvulling overblijft. Hopelijk in de loop van 2021 beschikbaar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • WANNEER: Tijdsperiode is maandelijks. 									
CBS werkgelegenheid	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Werkgelegenheid, in totaal en per sector. • WAAR: Landelijk/Provincie/Gemeente • HOE: Data wordt afgeleid uit loonaangiftes Belastingdienst; cijfers worden jaarlijks geactualiseerd, beschikbaar per regio en hoofcategorïen SBI. • WANNEER: Jaarlijkse cijfers, peildatum december. • Zie ook https://dashboard.nbtc.nl/dashboard/arbeidsmarktmonitor/ 	N/A	<ul style="list-style-type: none"> • Aangezien toerisme samengesteld is uit vele sub-branches is de werkgelegenheid binnen onze 'sector' lastig uit deze bron af te leiden of te berekenen. Alleen met toegang tot microdata zou de toeristische werkgelegenheid kunnen worden afgeleid. • Matcht niet met LISA data. • Bij de sectorale indeling geen onderscheid tussen subcategorïen van de sector Horeca. • Data redelijk eenduidig. Basiskennis nodig. Gebaseerd op SBI codering • Gratis beschikbaar • Kost geen tijd en moeite voor toeristen/recreanten. • Afhankelijk van CBS, maar de benodigde data worden tot nu consistent verzameld • Geen privacy issues • Loopt 2 jaar achter. • Seizoenspatronen buiten beeld. 	+	+	++	++	-	++	--
Continu-Vakantie-Onderzoek	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantallen, karakteristieken van en bestedingen aan vakanties van Nederlandse vakantiegangers. Er is een splitsing naar aantal vakanties en aantal overnachtingen mogelijk. • HOE: Betreft panelonderzoek. Deelnemers aan het panel worden via een steekproef getrokken uit TNS NIPO database. Panelleden worden vier keer per jaar via e-mail uitgenodigd om via internet een vragenlijst in te vullen. Vanaf vakantiejaar 2017 omvat het CVO een steekproef van netto circa 8.000 personen per jaar. • WAAR: Landelijk/Provincies/Grote regio's. • WANNEER: Op jaar of kwartaalniveau. 	Vaststellen additionaliteit vaststellen mogelijk o.b.v. herkomst en andere achtergrondkenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • Herleiden van herkomstprovincie mogelijk, maar wel discutabel gegeven verschil in omvang vakanties - reizen binnen vakantie • Herleiden type vakantie mogelijk, maar niet heel makkelijk te linken. • Vanwege de splitsing naar tientallen accommodatievormen, dienen de gegevens voor de overzichtelijkheid en de representativiteit te worden geaggregeerd naar vijf of zes hoofdaccommodatievormen. De vele accommodatievormen leveren veel microgegevens op, maar zorgen ook voor verwarring. • Op regioniveau is de steekproef vaak te klein om uitspraken te kunnen doen. • Uitkomsten zijn vaak moeilijk te vergelijken met andere bronnen. Deze wijken onverklaarbaar af van cijfers uit andere bronnen, zelfs de trend. • Nederlanders met een eigen vakantieaccommodatie zijn ondervertegenwoordigd in de steekproef, daarom zijn vaste gasten (en hun vakantiegedrag) nauwelijks in beeld. • Gegevens over bestedingen zijn vaak een forse onderschatting. Mensen onthouden vaak wel de grote kostenposten (pakketreis, accommodatie, etc.), maar met name alle dagelijkse uitgaven worden vergeten/onderschat ('recall bias'). Komt mede omdat het onderzoek eens per 3 maanden wordt uitgevoerd. Berekeningen met CVO-cijfers over bestedingen komen constant lager uit dan berekeningen met welke andere bron dan ook. 	-	-	--	+/-	---	+/-	-

			<ul style="list-style-type: none"> • Weinig controle op juistheid bestedingen/geen of weinig opschoning. • CBS gaat in 2021 de dataverzameling overnemen, maar in 2020 nog oude stijl. De data is v.a. 2021 gratis beschikbaar. 							
Continu-VrijeTijds-Onderzoek	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Onderzoeksrapport en databestand met gedetailleerde gegevens over het aantal en de karakteristieken van dagtoeristische activiteiten door Nederlanders, met minimumduur van 1 uur. Zowel activiteiten in eigen gemeente als daarbuiten. Voor de elf hoofdclusters van activiteiten (buitenrecreatie, watersport, sport & sportieve recreatie, bezoek sportwedstrijden, wellness, bezoek attracties, bezoek evenementen, winkelen voor plezier, cultuur, uitgaan, hobby's) en voor meer dan 100 vrijetijdsactiviteiten inzicht in dag en dagdeel waarop de activiteit is ondernomen, de duur van de activiteit, de locatie en de reis er naartoe, gezelschap en bestedingen (ook vaste kosten voor vrijetijdsactiviteiten worden in kaart gebracht). Uitkomsten kunnen worden gecombineerd met sociaaleconomische, demografische en lifestyle kenmerken van respondenten. Leidt tot inzicht in populariteit van activiteiten, veel voorkomende combinaties van activiteiten, moment van ondernemen activiteiten, en hoe de consument zich verplaatst. Bestedingen van Nederlandse dagbezoekers aan horeca, entree, detailhandel, vervoer (parkeren uitgesplitst) en overig, gerelateerd aan de activiteiten. • HOE: Activiteiten over het gehele jaar wekelijks in kaart gebracht o.b.v. 	In de database zijn er tientallen variabelen op basis waarvan de doelgroep verbijzonderd of afgebakend kan worden, zoals herkomst, duur van de activiteit, demografische variabelen, groepssamenstelling, etc. Additionaliteit is op basis hiervan goed vast te stellen (mits door een kenner goed naar de gemiddelde bestedingsniveaus wordt gekeken).	<ul style="list-style-type: none"> • Hoog detailniveau van de data. • De definities voor soorten attracties zijn niet altijd actueel/accuraat. • Voor cijfers op regioniveau en meer diepgaande analyses is de database of enige programmeerervaring gewenst. Het gratis rapport biedt alleen inzicht op landelijk of soms provinciaal niveau, of voor het inschatten van bestedingen per activiteit (bv landelijk gemiddelde bestedingen museumbezoek per persoon). TNS NIPO verricht tegen betaling ook analyses op maat. • De steekproef voor (kleine) gemeenten is klein, zeker inzoomend op activiteiten/activiteitenclusters. Gebruik van de data vraagt kiezen van een grotere regio (Provincie). Op landelijk niveau zijn sommige cijfers op sectorniveau aantoonbaar onjuist. • Er vindt weinig cleaning plaats, waardoor er extreme waarden in de data zitten. • Interpretatie van de data is voor niet-kenners lastig. • Minder bruikbaar in grensregio's en gebieden die veel buitenlandse dagbezoekers trekken. • Landelijke uitkomsten matchen niet met data uit andere bronnen. Bv data over bioscoop-, attractie- en museumbezoek matchen niet met landelijke bronnen op brancheniveau. • De opgegeven bestedingen worden niet uitgebreid gecontroleerd, waardoor een check op extreme waarden (zowel hoge, lage en als geen bestedingen) nodig is. • Ondanks deze kanttekeningen kunnen de bestedingen op totaalniveau redelijk goed gebruikt worden voor het schatten van bestedingen van Nederlandse dagbezoekers. • Onderzoek is in 2018 voor het laatst uitgevoerd en wordt niet meer in dezelfde vorm herhaald. Nieuw onderzoek met geheel andere methode is in voorbereiding en wordt naar verwachting eind 2021/begin 2022 gestart. 	-	--	--	+/-	+/-	++	--

	<p>panelonderzoek. Aanvullend daarop jaarmeting. Deze meting wordt door 5.000 respondenten ingevuld en heeft als doel het doen van uitspraken over de deelname aan diverse uithuizige vrijetijdsactiviteiten en de frequentie waarmee dit op jaarbasis gebeurt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • WAAR: Landelijk/Provincie/Gemeente 									
<p>Digitaal nachtregister</p>	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Overnachtingsaantallen voor met name hotels. Bestedingen kunnen worden berekend als er ook prijzen bekend zijn via een andere bron. Het betreft dan meestal hotelbestedingen, omdat verblijfsrecreatie vaak geen gebruik maakt van een dergelijk register. • HOE: Digitaal nachtregister is een online applicatie die door steeds meer gemeenten wordt ingezet om logiesverstrekkers te helpen bij wettelijke verplichting tot bijhouden nachtregister. • WAAR: De geografische afbakening is vaak een gemeente. • WANNEER: De tijdsafbakening is vaak een maand of kwartaal en leidt tot jaaroverzichten. 	<p>Vaststellen additionaliteit door verschil in aantal overnachtingen tussen twee jaren (bijvoorbeeld bij het meten van de economische impacts van een tijdelijke voorziening).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Data maakt, na bewerking, duiding mogelijk van verblijfsbezoek in termen van aantal overnachtingen, niet van aantal personen of unieke personen • Voor verblijfsrecreatie blijkt invoer van gegevens in een nachtregister complex (bijv. doordat niet bekend is of vaste gasten wel of niet aanwezig zijn in hun accommodatie). Dus deze bron beperkt zich meestal tot hotels • Alleen bijgehouden voor accommodaties die belastingplichtig zijn (vaak alleen hotels), in een beperkt aantal gemeenten. • Wanneer er detailgegevens kunnen worden geleverd door een gemeente, is dit een hele goede databron. Echter, de kwaliteit valt of staat met compleetheid van aanbod verblijfsaccommodaties in het bestand en de indeling van accommodaties naar de juiste categorieën. Als hier iets niet klopt, is data al snel onbruikbaar. Het detailniveau en de kwaliteit van de data lopen tussen de gemeentes sterk uiteen. • De originele databron bevat bedrijfsgevoelige data. Als de gemeente de bewerking doet en deze deelt zonder microdata vrij te geven, is dit niet zo'n probleem. Formeel gezien zijn bedrijfsgegevens geen persoonsgegevens en valt het daarmee niet onder de AVG. Maar bij veel kleine logiesaanbieders zijn het toch privéadressen en daarmee persoonsgegevens. • Overnachtingen van arbeidsmigranten worden soms ook meegenomen. • Geschikt om andere bronnen te verifiëren of om trends (binnen gemeentes) te monitoren. • Afhankelijk van toestemming gemeente voor gebruik data. Als de gemeente de bewerking (goed) doet, kan de bron efficiënt relevante info opleveren. Echter, het regelen van de medewerking kost vaak veel tijd en moeite. • Vaak maandelijks of per kwartaal achteraf beschikbaar. Sommige gemeenten hebben echter pas na een jaar of langer alles volledig. 	++	+/-	+/-	+	--	+/-	+

Evenementen-monitor (Respons)	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal deelnemers aan evenementen. Kent uitsplitsingen, zoals festivalmonitor. Alleen voor G-50 en top-100 evenementen • HOE: Gegevens worden opgevraagd bij gemeenten en organisatoren. • WAAR: Landelijk/Provincie/Gemeente/Plaats/Adres. 	N.A.	<ul style="list-style-type: none"> • Bezoeken aan evenementen, geen unieke personen. Op bestemmingsniveau kunnen daardoor dubbeltellingen voorkomen • Een check/controle op de opgevraagde gegevens lijkt te ontbreken. Daardoor niet altijd betrouwbaar. • Betreft langjarig, consistent onderzoek. • Voor beschikbaarheid en kwaliteit data afhankelijk van Respons en gemeenten/organisatoren. • Pas geruime tijd na afloop jaar beschikbaar, editie 2019 is cijfers 2018 	+	+	+	++	+/-	++	-
Koopstromen-onderzoek (bv. Randstad)	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Bestedingen in detailhandel in stedelijk gebied, economisch functioneren van winkelgebieden en waar klanten vandaan komen. Niet specifiek gericht op toeristen/recreanten, maar wel inschatting van het aandeel en de omvang van de bestedingen in winkels agv toerisme. • HOE: Enquête onder een steekproef van 85.751 inwoners van de Randstad en randgemeenten. De enquêteresultaten zijn (na weging) gecombineerd met standaard bestedingscijfers (INretail e.a.) om de omvang van de bestedingen in gemeenten (winkels en online) en de bestedingen in winkels in specifieke aankooplocaties te kunnen schatten. Voorts zijn daar cijfers over toeristische bestedingen in winkels in centrumlocaties aan toegevoegd. Deze nieuwe totalen zijn gecombineerd met aanbodgegevens van Locatus om op basis van de gemiddelde winkelbestedingen per winkelmeter een indicatie te kunnen geven van het economisch functioneren van aankooplocaties. • WAAR: Provincie/Gemeente/Winkelcentrum. 	Vaststellen additionaliteit door onderscheid tussen eigen regio/toeristisch en binnen branches tussen dagelijks / niet-dagelijks	<ul style="list-style-type: none"> • Er wordt onderscheid gemaakt naar dagelijks- en niet dagelijkse aankopen en er is onderscheid naar herkomst: gemeente zelf, gemeenten daaromheen en verder weg. Dit is gecombineerd tot een onderscheid toeristisch-niet toeristisch. • De dataset is niet aan te kopen. De publiekelijk beschikbare factsheets kunnen gebruikt worden. Verdere analyses zijn maatwerk door I & O Research • Op winkelcentrumniveau /wijkniveau is het de vraag hoe betrouwbaar deze data zijn • Data van toeristische bestedingen is een inschatting. De methode is wel betrouwbaar en transparant. • Handige tool, PDF gratis downloaden per regio • Enige verdieping nodig in definities en methode voor begrip van de data. • Enquête in herfst afgenomen, rapport in februari daarna. 	+	+	++	+/-	+	+	+/-

LISA-data	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Omvang werkgelegenheid en ontwikkeling: Aantal banen (fulltime v.a. 12 uur/ parttime) en aantal vestigingen (betaald werk). Daarnaast aandeel toerisme/recreatie. • WAAR: Landelijk/Provincie/Gemeente • HOE: Jaarlijkse enquête onder alle bedrijven. • WANNEER: Jaarlijkse cijfers, peildatum 1 april. 	N.A.	<ul style="list-style-type: none"> • Werkgelegenheid volgens de Landelijke R&T Standaard meegenomen. Dekt de toeristische sector goed af, maar leidt tot lichte overschatting door gehele horeca en wat andere sub-branches mee te nemen (inclusief bestedingen van inwoners) • De data zijn op sectorniveau en gemeenteniveau gratis beschikbaar. • Splitsingen per gemeente naar sector mogelijk, maar dit betreft maatwerk (kosten) • Samenstelling R&T Standaard is al van 2009 en de weging van subsectoren is niet altijd helder. • Seizoenspatroon buiten beeld. • Data redelijk eenduidig. Basiskennis nodig. SBI codering • Afhankelijk van LISA/Werkgelegenheidsregister (I&O/Mellon), maar wordt vaak binnen dag geleverd. 	+	+	+	++	+	+/-	+/-
NBTC NIPO onderzoek natuur-gebieden	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantallen, karakteristieken van en bestedingen gedurende bezoek aan natuurgebieden. Bevat tevens data over leefstijl, herkomst, frequentie, bestedingen, leeftijd, waardering, tevredenheid. • WAAR: Geografische afbakening is het natuurgebied zelf. • WANNEER: Tijdsperiode is vaak 1 jaar. 	Vaststellen additionaliteit o.b.v. herkomst	<ul style="list-style-type: none"> • Methode leidt tot hoge getallen (aantallen bezoeken i.p.v. personen). • Gedetailleerde informatie beschikbaar, maar publieke data vrij summier. • Onduidelijk of de diverse onderzoeken (voor verschillende gebieden/provincies) echt vergelijkbaar zijn • Geen duidelijke frequentie van herhaling van het onderzoek (afhankelijk van opdrachtgever) • Nadelen van gebruik van panel: mensen kijken terug in de tijd. • Kennis nodig om deze data te interpreteren 	+/-	+/-	+/-	+	+/-	++	--
Onderzoek Inkomend Toerisme	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Gedetailleerde info over aantallen, karakteristieken en bestedingen van buitenlandse bezoekers van Nederland. • HOE: Enquête buitenlandse bezoekers - bereikt via vervoersknooppunten en accommodaties. Er wordt nu een nieuw Onderzoek Inkomend Toerisme voorbereid binnen de Landelijke Data Alliantie, oorspronkelijke planning was dataverzameling starten in 2020, vanwege coronacrisis uitgesteld naar 2021. / Koppeling met onderzoek inkomend dagtoerisme • WAAR: Data vooral beschikbaar voor provincies/regio's met veel buitenlandse bezoekers (grensregio's en Amsterdam). In 	Per definitie additioneel.	<ul style="list-style-type: none"> • Alleen buitenlandse bezoekers. • Betrouwbaarheid onbekend. • Gedetailleerde informatie. • Toegankelijkheid data is slecht. • Deelname onderzoek (voor regio's) is vrij prijzig, • Voor het nieuwe onderzoek: Financiering wordt geregeld via Landelijke Data Alliantie: vanuit Ministerie EZK en alle provincies. Betreft een panelonderzoek in diverse herkomstlanden. Als de financiering eenmaal rond is, is er geen afhankelijkheid meer. Veldwerk is uitgesteld tot 2021, rapportage eerste helft 2022. Er komt daarnaast een dashboard waarin resultaten veldwerk continu worden aangevuld; dus gedurende 2021 al wel wat resultaten beschikbaar. • Lage frequentie (eens per 4 à 5 jaar). 	-	+	-	-	-	+	-

	plan van aanpak 2021 worden diverse voorstellen gedaan voor uitbreiding veldwerk zodat data beschikbaar komt voor alle provincies									
Opgaven van aantal aanwezige personen door voorzieningen, attracties en evenementen o.b.v. registratie	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal aanwezige personen. Als er prijzen bekend zijn, kunnen hiermee bestedingen worden berekend. • HOE: Registratie van personen bij aankoop van tickets/bij binnenkomst. • WAAR: Afgebakend tot één evenement of attractie. • WANNEER: Kan variëren van één dag tot één jaar. 	Hangt af van beschikbare kenmerken van aanwezige personen	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijk heel doelgericht informatie te verzamelen • Enorm afhankelijk van wijze waarop betreffende organisatie verkoopproces heeft ingericht: kun je alleen tickets tellen (met onderscheid ticket volwassene/ kind) of zijn er meer (sociaal-demografische) gegevens van klant beschikbaar, via bijvoorbeeld aankopen via website? • Zelden compleet beeld van alle aanbieders in een regio, vanwege dubbeltellingen. • Totaal bezoek vaak niet te splitsen naar dag-of verblijfsbezoek. • Onderscheid tussen tickets, abonnementen en meerdaagse tickets zijn essentieel: soms personen, soms bezoeken • Let op onderscheid gratis tickets, VIP, etc. 	+	+	++	++	--	+/-	+
Opgaven van aantal aanwezige personen door voorzieningen, attracties en evenementen o.b.v. inschattingen	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal aanwezige personen. Als prijzen bekend zijn, kunnen bestedingen worden berekend. • WAAR: Afgebakend tot één evenement of attractie • WANNEER: in duur variërend van één dag tot één jaar. 	Hangt af van beschikbare kenmerken van aanwezige personen.	<ul style="list-style-type: none"> • Varieert van grove inschatting aantal aanwezige personen tot schatting volgens gevalideerde methode. Dit bepaalt de betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid met andere bronnen. • Vooral bij evenementen leidt dit vaak tot (grote) overschattingen en sterke fluctuaties tussen jaren. Duiding is hierdoor (zeer)complex. 	+/-	+/-	++	++	--	+/-	+
Parkeertellingen / parkeerdruk	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantallen voertuigen op bepaalde parkeerterreinen. Kan op basis van een gemiddelde herleid worden tot aantal personen. • HOE: Geautomatiseerde tellingen (bij slagbomen), handmatige telling op bepaalde momenten, tellingen op basis van ticketverkoop bij parkeerautomaten of gegevens vanuit apps zoals Yellowbrick. 	N.A.	<ul style="list-style-type: none"> • Niet bekend of de personen in de auto bewoners, werkenden, dagbezoekers of toeristen zijn. Voor toerisme daarom lastig bruikbaar • Hoe omgaan met abonnementen? • Geeft vaak geen volledig beeld: Niet voor alle parkeerterreinen beschikbaar. 	+/-	+/-	+/-	++	-	+/-	+
Stedenonderzoek ('Bezoek aan steden')	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Bezoek van mensen aan steden • HOE: Uitgevoerd door NBTC NIPO. Vergelijkbaar met CVO/CVTO (combinatie) / Meting elk kwartaal 	Vaststellen additionaliteit o.b.v. herkomst/ Bezoekmotief	<ul style="list-style-type: none"> • Bruikbaar als extra bron, ter verificatie • Meting elk kwartaal • Totstandkoming via CVO/CVTO. Hoe is niet exact duidelijk. 	-	-	--	-	-	+	-

	<ul style="list-style-type: none"> • WAAR: Afhankelijk of stad wel of niet meedoet (v.a. 3000 euro) 											
STR	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal overnachtingen. • HOE: Commercieel nachtregister van hotels. Opgezet door wereldwijde organisatie van hotels. Sommige hotels zijn lid en leveren informatie aan. • WAAR: Vaak geaggregeerd op wijk -of gemeenteniveau. • WANNEER: Cijfers zijn vaak op maand-of kwartaalniveau. 	Vaststellen additionaliteit door verschil in aantal overnachtingen tussen twee jaren (bijvoorbeeld bij het meten van de economische impacts van een tijdelijke voorziening).	<ul style="list-style-type: none"> • STR registreert vaak alleen hotels • Data maakt, na bewerking, duiding mogelijk van verblijfsbezoek in termen van aantal overnachtingen, niet van aantal personen of unieke personen. • Betreft vaak maar een deel van het totale aantal (hotel)overnachtingen, als ware het een uitgebreide steekproef. De representativiteit valt of staat met het compleetheid van aanbod verblijfsaccommodaties in het bestand. • Aan STR wordt met name deelgenomen door hotelketens, zeer weinig individuele hotels. Daarom met name bruikbaar in Randstad, daarbuiten beperkte mogelijkheden • Essentieel is kamer- en persoonsovernachtingen te onderscheiden en niet te verwisselen • Data kan alleen worden verkregen tegen betaling, of wanneer deze wordt verkregen via een STR-lid • Afbakening essentieel, verder weinig beperkingen/kanttekeningen. 									
Toeristenbelasting	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal overnachtingen per jaar in belastingplichtige verblijfsaccommodaties. Op te splitsen naar aantal overnachtingen per accommodatievorm. Op basis van CBS is ook een totaalcijfer af te leiden. • HOE: Via registratie toeristenbelasting. • WAAR: Gemeente • WANNEER: jaarlijks bijgehouden, achteraf beschikbaar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen additionaliteit door verschil in aantal overnachtingen tussen twee jaren (bijvoorbeeld bij het meten van de economische impacts van een tijdelijke voorziening). • Eigen inwoners betalen formeel geen toeristenbelasting . De aanname kan daarmee zijn dat toeristenbelasting inzicht geeft in het aantal 	<ul style="list-style-type: none"> • Data maakt, na bewerking, duiding mogelijk van verblijfsbezoek in termen van aantal overnachtingen, niet van aantal personen of unieke personen. • Alleen bijgehouden voor accommodaties die belastingplichtig zijn en in gemeentes waar toeristenbelasting geheven wordt. • Wanneer voldoende informatie aanwezig is over de tariefstructuren van de toeristenbelasting én er detailgegevens kunnen worden geleverd door een gemeente, is dit een hele goede databron. Echter, de kwaliteit valt of staat met compleetheid van aanbod verblijfsaccommodaties in het bestand en de indeling van accommodaties naar de juiste categorieën. Als hier iets niet klopt, is data al snel onbruikbaar. Het detailniveau en de kwaliteit van de data loopt tussen de gemeentes sterk uiteen. • De originele databron bevat bedrijfsgevoelige data. Als de gemeente de bewerking doet en deze deelt zonder microdata vrij te geven is dit niet zo'n probleem. Formeel gezien zijn bedrijfsgegevens geen persoonsgegevens en valt het daarmee niet onder de AVG. Maar bij veel kleine logiesaanbieders zijn het toch privéadressen en daarmee persoonsgegevens. • Bezoek aan seizoenplaats, jaarplaats of vaste ligplaats wordt vaak geraamd via een forfait. Er is aanvullende kennis (uit andere onderzoeken) nodig, over bijvoorbeeld vaste gasten, om de forfaitaire regeling om te rekenen naar aantal overnachtingen. • Overnachtingen van arbeidsmigranten worden soms ook meegenomen. • Kan complex zijn om er bruikbare informatie uit af te leiden, vooral omdat gemeentes dit op verschillende manieren bijhouden. De overgang naar digitalisering zorgt er 									

		overnachtingen van toeristen	<p>mogelijk voor dat er in de toekomst betere/meer geüniformeerde data verzameld wordt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geschikt om andere bronnen te verifiëren of om trends (binnen gemeentes) te monitoren. • Afhankelijk van toestemming gemeente voor gebruik data. • Als de gemeente de bewerking (goed) doet, kan de bron efficiënt relevant info opleveren. Echter, het regelen van de medewerking van de gemeente kost vaak veel tijd en moeite. • Per jaar achteraf beschikbaar. Meestal in april/mei voor het voorafgaande jaar. Sommige gemeenten hebben echter pas na een jaar of langer alles volledig. 								
WUR-data over multifunctionele landbouw (boerderij-campings)	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Aantal bedrijven, gemiddelde omzet per subtype per bedrijf (inschatting). • HOE: Aantallen bedrijven via CBS-landbouwtelling. Omzet: gegevens van brancheorganisaties, via interviews met personen uit de betrokken sectoren en literatuurstudies. • WAAR: Landelijk, maar er is bij WUR-PPO mogelijk ook microdata beschikbaar? • WANNEER: Onderzoek wordt ad hoc / 5-jaarlijks uitgevoerd. 	N/A	<ul style="list-style-type: none"> • Data nu onvoldoende gedetailleerd qua schaal. Qua diepgang i.r.t. boerderij toerisme wel interessant. • Vergelijking met voorgaande jaren mogelijk. • Zit goede toelichting bij en onderzoekers zijn gemakkelijk benaderbaar • Gratis via publicaties. Beschikbaarheid microdata onbekend • Afhankelijk van Min LNV als opdrachtgever, WUR als uitvoerder, CBS als leverancier, en van de ondernemer die het invult. 	+	+	+	++	--	+	--	

Tabel 3 Overzicht methoden primaire dataverzameling

Methode	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Welke toeristen/recreanten en welke bestedingen? • HOE: Welke methode gebruikt voor de dataverzameling van de databron? • WAAR: Welke geografische afbakening? • WANNEER Welke tijdsperiode? 	Vaststellen additionaliteit	Aandachtspunten bij keuze voor, gebruik en verantwoording van de betreffende bron/methode.	Kwaliteit van de data	Benodigde kennis	Kosten	Tijd & moeite	Afhankelijk van derden	Privacy issues	Recente data beschikbaar?
Bevraging van ondernemers	<ul style="list-style-type: none"> • WAT/HOE: Onderzoek waarbij ondernemers in de toeristische sector per telefoon online worden benaderd met verzoek om data m.b.t. aantal overnachtingen, bezettingen, prijzen, etc. Met de uitkomsten kunnen totaal aantal overnachtingen en dagtoeristische bezoeken worden berekend. Aan de hand van prijzen kunnen ook bestedingen en werkgelegenheid worden berekend • WAAR: Interviews per gemeente of regio. • WANNEER: Onderzoek uitvoeren kost tijd, maar kan wel naar behoefte worden ingezet. 	Als herkomst gegevens bekend zijn, kunnen additionele bestedingen o.b.v. deze variabele worden geraamd	<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit en representativiteit van de data zelf in de hand door vraagformulering, omvang steekproef, spreiding, wie aan te schrijven, etc. De gemaakte keuzes bepalen de kwaliteit van de data en de representativiteit. • Vergelijkbaarheid tussen regio's is mogelijk bij werken met zo universeel mogelijke vragenlijsten, maar in de praktijk worden in elke studie specifieke keuzes gemaakt. • Informatie rechtstreeks van accommodaties/ondernemers - Kan heel gedetailleerde informatie opleveren. • Het opzetten en uitvoeren van de bevraging luistert nauw, vereist kennis over branches, trends, etc. • Relatief kostbaar vanwege de tijd benodigd voor het benaderen van respondenten, uitvoeren van de interviews en het analyseren van de data. Hangt uiteraard samen met de omvang van de steekproef. Soms is een bevraging te integreren in een bestaan onderzoek – wat efficiëntie voordelen met zich meebrengt. • Kan voordelen bieden wanneer de (regionale) overheid meewerkt, bij het selecteren en benaderen van ondernemers. • In principe worden alleen bestedingen bij de toeristisch-recreatieve voorzieningen meegenomen (logies of entree). Andere bestedingen moeten worden geraamd • Werkgelegenheid kan in de vragenlijst worden opgenomen, maar het is lastig tot juiste cijfers te komen (seizoensbanen, effect van de eigenaar, etc.). Bovendien gaat het alleen om banen bij de toeristisch-recreatieve voorzieningen zelf. 	+	-	+/-	++	+/-	-	+

Bevraging van toeristen/recreanten	<ul style="list-style-type: none"> • WAT: Informatie over de gedragingen, bestedingen, meningen, waarderingen van toeristen/recreanten. In combinatie met tellingen is het mogelijk om te komen tot aantallen toeristen/recreanten. • HOE: Onderzoek op locatie of via enquête, interviews of reisdagboek. • WAAR: Gedetailleerde informatie binnen één gemeente, locatie, gebied, accommodatie. 		<ul style="list-style-type: none"> • Bij toepassing op een groter gebied wordt het al snel prijzig of is het lastig te bepalen waar de enquête/interviews afgenomen moeten gaan worden. • Levert niet (per definitie) vergelijkbare data op • Representativiteit is complex, i.v.m. verschillende locaties, tijdstippen, niet-willekeurige kans van treffen, etc. • Capaciteit enquêteurs is sowieso een probleem bij grote aantallen enquêtes • Bij inschakelen bureau voor enquêteurs al snel prijzig. • Maatwerk is mogelijk, maar dit gaat wel ten koste van de vergelijkbaarheid van de studie met andere economische impactstudies. • Bij handmatige invoer is er tijd benodigd om data bijeen te brengen. Bij geautomatiseerde methoden kan dit een stuk sneller. 	+	--	-	+/-	+/-	+/-	+
------------------------------------	---	--	---	---	----	---	-----	-----	-----	---

Definitielijst

Reiziger (zie Figuur 3 hieronder)	Persoon die reist tussen verschillende geografische gebieden, vanuit elk motief en voor elke duur
1. Bezoeker	Reiziger die aan toerisme doet, d.w.z. reizen en activiteiten ondernemen buiten de normale leefomgeving, voor minder dan een jaar, voor alle motieven en niet in dienstverband vanuit de bezochte plek (zie onderstaande definitie)
1.a. Toerist	Bezoeker met minimaal één overnachting in het onderzoeksgebied.
1.b. Dagbezoeker	Bezoeker zonder overnachting in het onderzoeksgebied. Aanvullende criteria kunnen zijn dat de persoon minimaal 2 of 3 uur moet verblijven in het onderzoeksgebied of dat het dagbezoek moet starten vanaf de woonplaats.
2. Andere reiziger	Reiziger die niet aan toerisme doet.
Normale leefomgeving	<i>Het geografisch (maar niet noodzakelijk aaneengesloten) gebied waar een persoon zijn normale dagelijkse routines, zoals werk, studie, sport, svvlapen, vrije tijd, het naar school brengen van de kinderen, dagelijks boodschappen, e.d., uitvoert.</i>
Aanwezig persoon (Zie Figuur 4 hieronder)	Persoon aanwezig in onderzoeksgebied gedurende de onderzoeksperiode
1. Bewoner	Aanwezige persoon, woonachtig in onderzoeksgebied
1.a. Lokale bezoeker	Bewoner die aan toerisme doet binnen het onderzoeksgebied. Deze groep kan bestaan uit toeristen en dagbezoekers.
1.b. Overige bewoner	Bewoner die niet aan toerisme doet binnen het onderzoeksgebied
2. Inkomende reiziger	Aanwezige persoon, niet woonachtig in onderzoeksgebied
2a. Inkomende bezoeker	Inkomende reiziger die aan toerisme doet. Deze groep kan bestaan uit toeristen en dagbezoekers.
2b. Inkomende andere reiziger	Inkomende reiziger die niet aan toerisme doet. Denk aan forenzen die in het gebied werken, studenten die daar studeren, of mensen die het elke dag doorkruisen.
Toerisme (Zie figuur 5 hieronder)	Het reizen en de activiteiten van personen (bezoekers), die een vakantie of trip maken naar een (hoofd)bestemming buiten hun normale leefomgeving, voor minder dan een jaar, voor alle motieven, behalve als men werk verricht voor of betaald krijgt door een eenheid in de bestemming die men bezoekt.
Recreatie (zie Figuur 5 hieronder)	Ondernemen van activiteiten naast de verplichte of noodzakelijke activiteiten zoals (huishoudelijk)werk, studie, slapen, zorg (voor anderen), onderhouden van

	relaties en eten. Recreëren doet men voor plezier en ontspanning en kan plaatsvinden binnen en buiten de normale leefomgeving.
Toerist	Bezoeker met minimaal een overnachting in het onderzoeksgebied. Niet iedereen die aan toerisme doet (zie bovenstaande definitie) wordt daarmee dus gezien als toerist.
Recreant	Persoon die, naast de verplichte of noodzakelijke activiteiten zoals (huishoudelijk)werk, studie, slapen, zorg (voor anderen), onderhouden van relaties en eten, activiteiten onderneemt binnen of buitenshuis voor zijn plezier of ontspanning. Deze activiteiten hebben meestal een vrijwillig karakter. De groep recreanten heeft een overlap met bezoekers, als men buiten zijn of haar normale leefomgeving reist voor recreatieve doeleinden.
Recreatieve activiteiten	Activiteiten naast de verplichte of noodzakelijke activiteiten zoals (huishoudelijk)werk, studie, slapen, zorg (voor anderen), onderhouden van relaties en eten. Recreëren doet men voor ontspanning en vermaak.
Toeristische activiteiten	Activiteiten van bezoekers, oftewel van reizigers die aan toerisme doen. Een deel van de toeristische activiteiten zijn recreatieve activiteiten, maar bezoekers kunnen ook niet-recreatieve activiteiten ondernemen (denk aan bezoekers die reizen voor meer gedwongen zakelijke en persoonlijke redenen, zoals werk, studie, gezondheid, etc.) en er worden ook recreatieve activiteiten ondernomen door mensen die geen bezoeker zijn.
Extern toerisme	Bij extern toerisme gaat het om toeristisch-recreatieve activiteiten buiten het onderzoeksgebied (een Belg vliegt met KLM van Brussel naar London). De bestedingen en/of impact daarvan kunnen neerslaan in het onderzoeksgebied. Voor sommige economische impactstudies kan het daarom relevant zijn ook dat soort bestedingen mee te nemen.
Bestedingen van toeristen/recreanten	Het totaal aan (consumptie)uitgaven in het onderzoeksgebied gedurende de onderzoeksperiode. Het omvat ook betalingen, voorafgaand aan of na afloop van de reis naar het onderzoeksgebied voor gedurende de reis ontvangen diensten. Uitgaven aan binnenlands of internationaal personenvervoer zijn ook inbegrepen.
1. Additionele bestedingen	Bestedingen zijn additioneel indien de bestedingen zonder het onderzoeksobject niet gedurende de onderzoeksperiode en/of het onderzoeksgebied gedaan zouden zijn.
2. Niet-additionele bestedingen	Bestedingen zijn niet-additioneel indien de bestedingen ook zonder het onderzoeksobject gedurende de

	onderzoekperiode en het onderzoeksgebied gedaan zouden zijn.
Economische impacts van toerisme/recreatie	Economische gevolgen van de aanwezigheid van een onderzoeksobject gedurende de onderzoekperiode en in het onderzoeksgebied, die zouden verdwijnen wanneer dat onderzoeksobject er niet langer was. Deze impacts vloeien voort uit de additionele bestedingen van toeristen/recreanten. Vaak wordt onderscheid gemaakt tussen productie/omzet, toegevoegde waarde, inkomen en werkgelegenheid.
Productie/Omzet	De opbrengst van verkopen aan derden van een bedrijf, sector of hele economie in een bepaalde periode, excl. BTW. De omzet is gelijk aan prijs x afzet (verkochte hoeveelheid). Omzet houdt geen rekening met de vraag of de opbrengst al in geld aanwezig is, of dat het uitstaande vorderingen betreft. ³
Toegevoegde waarde	Het verschil tussen de verkoopprijs van een product en de input die wordt gebruikt bij het maken van dat specifieke product (intermediair verbruik). Toegevoegde waarde is de waarde die daadwerkelijk wordt gecreëerd. Als bijvoorbeeld een meubelfabriek het hout in een andere regio inkoopt, moet de inkoopprijs van het hout afgetrokken worden van de omzet van de verkoop van meubelen: alleen de waarde die is ontstaan door van hout meubelen te maken, mag dan als toegevoegde waarde worden toegekend.
Werkgelegenheid	Aantal Banen / FTE's / Werkzame personen binnen een bedrijf, project, sector of vanwege een deel van de (toeristische) vraag.
Directe economische impacts	Direct aan additionele bestedingen te relateren economische impacts (bij de ondernemingen die de additionele bestedingen ontvangen)
Indirecte economische impacts	Economische impacts bij de bedrijven die leveren aan de bedrijven waar een toerist/recreant zijn/haar additionele bestedingen doet. Indirecte economische impacts zijn inclusief de impacts van lokale sectoren die goederen en diensten kopen van andere lokale sectoren.
Geïnduceerde economische impacts	De impacts veroorzaakt door het opnieuw besteden van inkomsten, ontvangen door een component van toegevoegde waarde. Additionele bestedingen leiden,

³ Voor de meeste producenten komt de productie behoorlijk overeen met hun omzet (excl. BTW). Voor handelsbedrijven rekent het CBS echter anders: alleen de handelsmarge (excl. BTW) wordt gerekend als de productiewaarde. De handel wordt gezien als tussenschakel tussen consument en producent: de consument neemt af van de producent en draagt de handelsmarge af aan het handelsbedrijf. Een handelsonderneming produceert geen product, maar de dienst "handel". Alleen dit deel wordt als productiewaarde gerekend. Van een consument die 1 euro bij de detailhandel uitgeeft, komt alleen deze handelsmarge in de CBS statistiek terecht, de rest gaat naar belastingen en naar de producent van het product dat gekocht is (plus overige handels- en transporttussenschakels). Dit is een relevant gegeven bij de vertaling van bestedingen naar productiewaarde, toegevoegde waarde en werkgelegenheid.

	directe of indirect, tot inkomsten (voor werknemers, eigenaren, investeerders, de overheid, etc.) en het besteden van deze inkomsten veroorzaakt verdere lokale economische activiteit.
Multiplifier	Verhouding tussen directe en indirecte economische impacts.
Permanente voorziening	Een voorziening die een (min of meer) vaste locatie heeft binnen het onderzoeksgebied. Denk aan binnensteden en dag-attracties (musea, pretparken, dierentuin, etc.). Permanent is het tegenovergestelde van tijdelijk.
Tijdelijke voorziening	Denk hierbij aan festivals, kermissen, sportevenementen, etc. die zich allen kenmerken door de tijdelijke aanwezigheid in het onderzoeksgebied. Tijdelijk is het tegenovergestelde van permanent.
Substitutie	Toeristen/recreanten vervangen de ene toeristisch-recreatieve activiteit door een andere toeristisch-recreatieve activiteit
Verdringing (of crowding out)	Bepaalde toeristen/recreanten verdringen andere toeristen/recreanten (waaronder eventueel ook bewoners) en/of hun activiteiten uit het onderzoeksgebied, en daarmee bestedingen.
Onderzoeksobject	Datgene waarvan de economische impacts bepaald worden. De relevante vraag is welke bestedingen er gedaan in het onderzoeksgebied gedurende de onderzoeksperiode door of gerelateerd aan de aanwezigheid van het onderzoeksobject. Denk bijvoorbeeld aan studies naar de impacts van cultureel toerisme, zakelijke toerisme, een permanente voorziening zoals een attractiepark, een tijdelijke voorziening zoals een evenement, een beleidsmaatregel gericht op toerisme/recreatie zoals een marketingcampagne of een exogene ontwikkeling zoals de coronacrisis.
Onderzoeksgebied	Het (geografische) gebied waarvoor in beeld gebracht wordt wat de economische impacts zijn.
Onderzoekperiode	De periode die in ogenschouw genomen wordt bij het bepalen van de economische impacts.

Figuur 3 Indeling reizigers

Reiziger: Persoon die reist tussen verschillende geografische gebieden, vanuit elk motief en voor elke duur

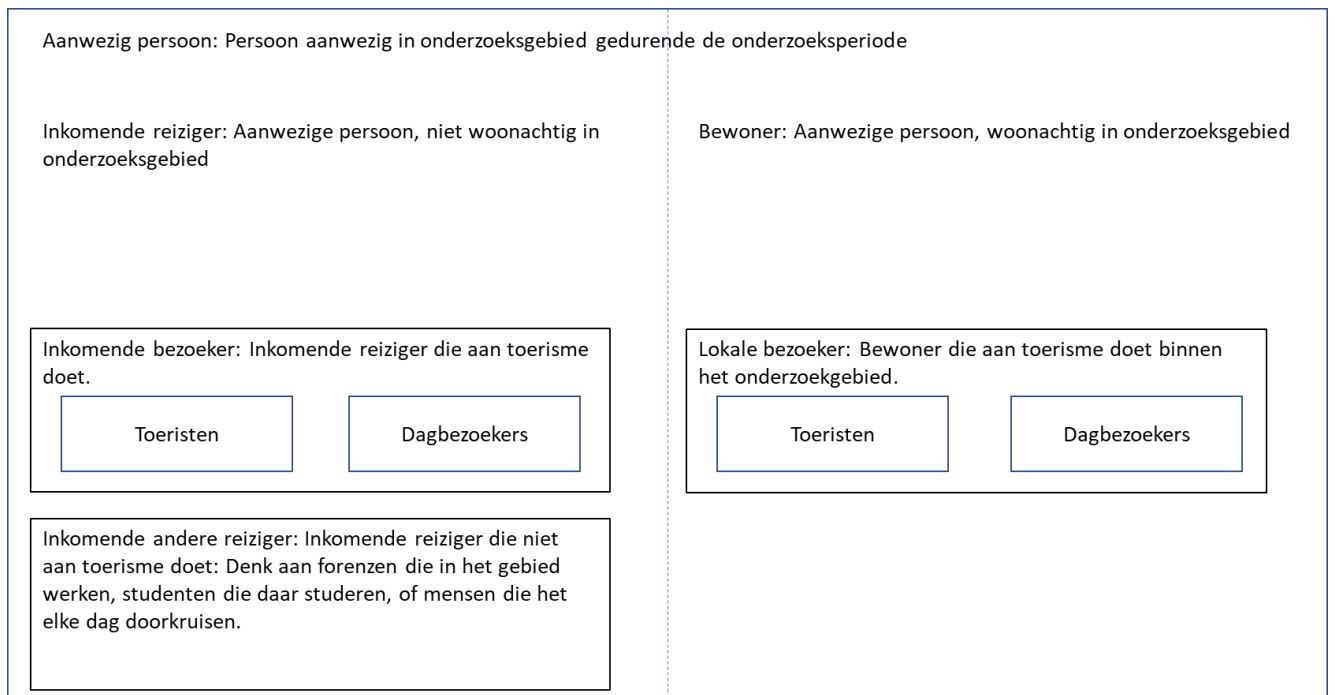
Bezoeker: Reiziger die aan toerisme doet, d.w.z. reizen en activiteiten ondernemen buiten de normale leefomgeving, voor minder dan een jaar, vanuit persoonlijke of zakelijke motieven en niet in dienstverband vanuit de bezochte plek.

Toerist: Bezoeker met minimaal 1 overnachting in het onderzoeksgebied

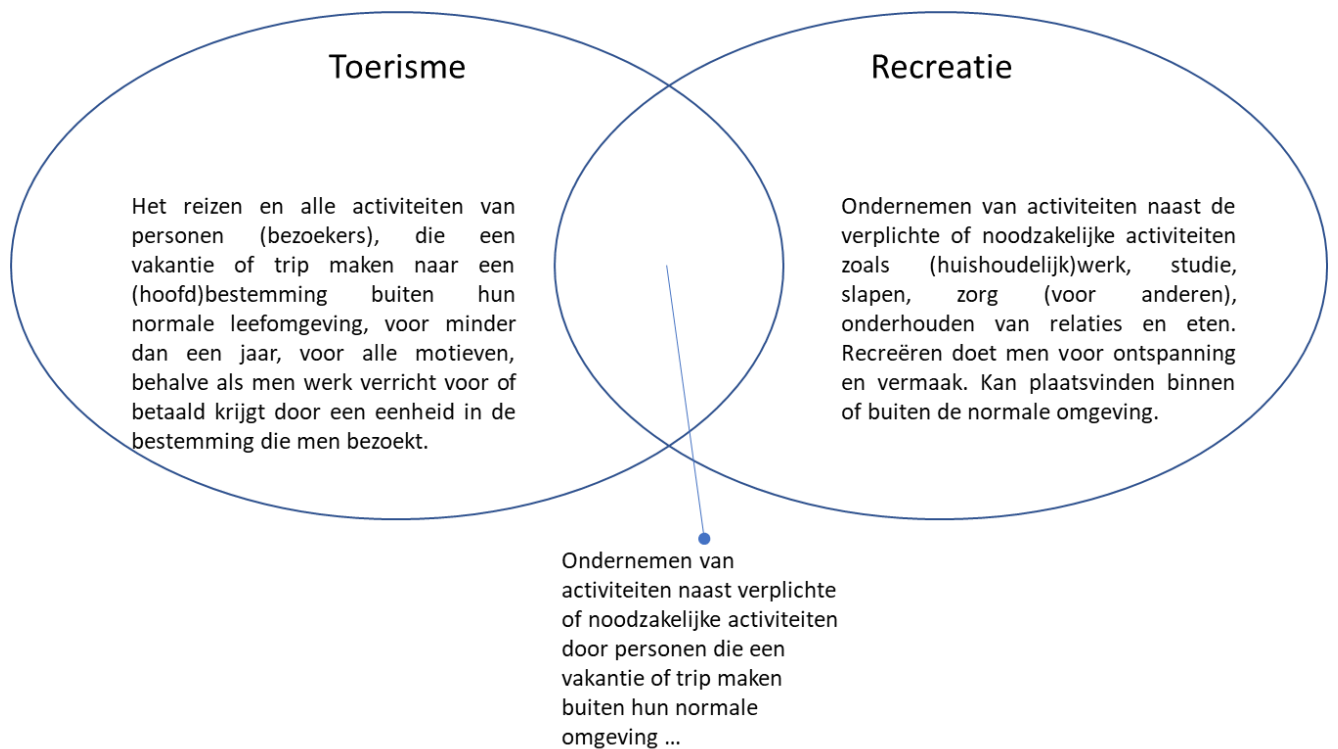
Dagbezoeker: Bezoeker zonder overnachting in het onderzoeksgebied. Aanvullende criteria kunnen zijn dat de persoon minimaal 3 uur moet verblijven in het onderzoeksgebied of dat het dagbezoek moet starten vanaf de woonplaats.

Andere reiziger: Reiziger die niet aan toerisme doet

Figuur 4 Indeling aanwezige personen

Figuur 5 Samenhang toerisme en recreatie

Tabel 4 Toelichting bij beoordeling multiplier en I/O-model op keuzecriteria

	Multipliermodel	I/O-model
Transparantie	Het model is transparant, mits er een duidelijke toelichting van de herkomst van de multiplier is. Het model is eenvoudig uit te leggen en leidt doorgaans niet tot veel vragen bij opdrachtgevers. Het risico is wel dat doordat het model simpel lijkt, partijen het te makkelijk toepassen zonder de onderliggende relaties te begrijpen en daardoor de uitkomsten mogelijk verkeerd interpreteren.	De basiswerking van het model is helder uitlegbaar en goed gedocumenteerd in de literatuur. Ook is een toepassing in grote lijnen reproduceerbaar en toetsbaar indien goed toegelicht. In die zin zal er bij opdrachtgevers snel vertrouwen zijn in het model. Voor niet-ingewijden zijn de berekeningen verder een black box. Vaak is het kennisniveau bij opdrachtgevers ontoereikend om de resultaten en het proces daar naartoe, ook bij uitgebreide toelichting, 100% goed over te brengen. De onderliggende concepten, verbanden en berekeningen (productie vs. toegevoegde waarde, noodzaak tot correctie van prijzen voor invoer in model, handels- en transportmarges) zijn vaak onduidelijk.
Complexiteit	De toepassing is technisch eenvoudig, zeker in vergelijking met de andere modellen. Een juiste toepassing is wel complexer: worden de juiste multipliers gebruikt, welke conclusies zijn er wel en niet uit trekken? De complexiteit is er met name in het vaststellen van een op de regio toegespitste multiplier.	Het toepassen van een bestaand model is relatief eenvoudig. Wel vergt het komen tot de juiste input en interpretatie van uitkomsten begrip over de onderliggende veronderstellingen en de structuur van het model. De wetenschappelijke literatuur biedt voldoende mogelijkheden om een goed begrip van de werking van het model te krijgen. Het vereist wel een investering qua tijd, waardoor ook binnen organisaties verschillen in kennisniveau bestaan.
Data-efficiëntie	Er is weinig input nodig om het model te vullen, al is de vraag wel of efficiënt te komen is aan de representatieve input. Het model vereist in de basis niet veel aanvullende data, alleen, zoals aangehaald in het voorgaande, bij het vaststellen van een regio-specifieke multiplier. Als de nadruk op de directe economische impacts ligt en de indirecte economische impacts meer indicatief zijn, speelt dit nog minder. Het gebruiken van een multiplier die 'op de plank ligt' is efficiënt, het afleiden van een multiplier uit een IO-tabel relatief efficiënt.	Zeker in Nederland is veel (vrije) data beschikbaar om IO-modellen te bouwen en toe te passen. Het komen tot de juiste input voor het model hoeft niet veel complexer te zijn dan bij een multipliermodel (hangt wel van het vraagstuk en gewenste detailniveau af). Het creëren van regionale IO-tabellen kan op basis van publiek beschikbare data, hoewel de werkgelegenheidsdata van LISA van een hogere kwaliteit en een hoger detailniveau is dan de CBS- data.
Tijdsefficiëntie	Ervan uitgaande dat bruikbare multipliers voorhanden zijn, is het multipliermodel een zeer snelle methode. Indien dat niet het geval is (en wel redelijke kwaliteitseisen worden gesteld), daalt de efficiëntie.	Het creëren van een IO-model vanaf nul kost relatief veel tijd. Is er eenmaal een model, dan hoeft het vullen ervan niet veel tijd te kosten. Dit hangt wel af van het detailniveau waarmee het gevuld wordt.

	Kortom, de vraag van de opdrachtgever is wederom doorslaggevend. Als de opdrachtgever minder geïnteresseerd is in precisie van de indirecte economische impacts is het gebruik zeer efficiënt qua tijd.	
Detailniveau	Het model geeft basale informatie met betrekking tot economische impacts; de grote lijnen zijn zichtbaar, maar er is geen output op sectorniveau. Het model kan eventueel als start worden gebruikt voor meer diepgaande analyses, al zijn achterliggende mechanismes vaak niet duidelijk in beeld.	Het detailniveau is afhankelijk van de beschikbare I/O-tabel en de verzamelde input. In principe is behoorlijk wat detailniveau aan te brengen in een I/O model. Voordeel is dat de economische impacts op productie, toegevoegde waarde, inkomen en werkgelegenheid ook op sectoraal niveau zichtbaar zijn.
Realisme	De mate van realisme staat of valt met de kwaliteit en de representativiteit van multipliers en de toelichting/uitleg. De veronderstellingen bijv. m.b.t. geen schaarste doen afbreuk aan het realiteitsgehalte.	Voor het vaststellen van het economisch belang is een I/O-model behoorlijk realistisch. De verhoudingen tussen de sectoren krijgt veel aandacht en het model laat zien hoe de economische impacts in de verschillende sectoren terecht komen. Schaarste productiemiddelen en verdringing van andere sectoren maken geen onderdeel uit van het model. Aanvullende veronderstellingen zijn dat aan de consumptiezijde huishoudens dezelfde verhouding aanhouden tussen goederen die ze kopen. Aan de productiezijde worden lineariteit en homogeniteit verondersteld. Bedrijven kunnen hun productieniveau wijzigen door inputs te kopen van dezelfde toeleveranciers in dezelfde verhoudingen. Homogeniteit betekent dat bedrijven alleen de productie van een product kunnen verkopen door de productie van alle hun producten te vergroten. Alle bedrijven in een sector worden verondersteld dezelfde technologie te gebruiken om identieke producten te produceren. Arbeidsmarkten zijn gesimplificeerd opgenomen: geen productiviteitsveranderingen, vaststaande lonen, geen toetreders van buiten de regio, geen seizoenseffecten, geen verschillen tussen geschoold/ongeschoold werk, en geen mensen met meerdere banen. Nieuwe 'sectoren' zoals Airbnb, met afwijkende productiestructuren zijn niet verwerkt in het model.
Standaardisatie	Standaardisatie is mogelijk, zeker als bekend is dat beschikbare input nooit op een gedetailleerd detailniveau beschikbaar komt. Standaardisatie is niet mogelijk voor toerisme in het algemeen, maar wellicht wel voor een regio of een type toerisme in verschillende regio's. In principe zijn de uitkomsten	De structuur van het IO-model is gestandaardiseerd en goed gedocumenteerd, maar de juiste input verzamelen (in welke sectoren vindt de initiële impuls plaats en eventueel een eerste orde doorwerking in de economie?) is maatwerk. Er zijn

	<p>goed vergelijkbaar te krijgen, mits de totstandkoming van de multiplier op vergelijkbare wijze plaatsvindt. Het basisidee van een multiplier is zeer eenduidig, maar verschillen in multipliers kunnen ontstaan, zeker als de oorsprong van de multiplier niet duidelijk wordt gespecificeerd. Hierdoor kunnen de uitkomsten onvergelijkbaar zijn.</p>	<p>stappen (zoals bijvoorbeeld het creëren van een IO tabel en de correctie van marktprijzen naar basisprijzen) waarbij er veronderstellingen nodig zijn en daardoor kunnen verschillen ontstaan.</p>
Flexibiliteit	<p>Aan de ene kant zijn de multipliers onderbouwd aan te passen op basis van specifieke kennis over de regio of het toerisme. Ook inputs zijn eenvoudig te wijzigen o.b.v. nieuwe kennis. In dat opzicht biedt het model dus flexibiliteit (qua toepassing). Anderzijds wordt het verschaffen van meer inzicht dan de standaard output lastig. Dat maakt het model juist inflexibel.</p>	<p>I/O-modellen zijn uit te breiden en zo complex te maken als gewenst. Prijsmechanismes kunnen verwerkt worden. Behalve impacts op de arbeidsmarkt en toegevoegde waarde kunnen ook de handelsbalans of belastingimpacts meegenomen worden. Het is ook mogelijk om de uitkomsten op basis van andere theorieën bij te stellen (bijvoorbeeld evenwicht op de arbeidsmarkt). Output kan dus ook input betreffen voor een vervolganalyse. Er is ook, mits voldoende beschikbaarheid van data, de mogelijkheid om sectoren verder uit te splitsen.</p>